

## Opgave 1 : Herodotus

Vertelling en/of leestekst over Herodotus

Beantwoord de volgende vragen :

- 1 Hoe lang is het geleden dat Herodotus werd geboren ? (geboren in 485 v.C)
- 2 Hoe lang is het geleden dat Herodotus stierf ? (gestorven in 420 v.C)
- 3 Hoe oud is Herodotus geworden ?
- 4 In welke eeuw leefde Herodotus ?
- 5 *Zoek op de kaart de volgende namen en geef ze een passende kleur :*  
*Steden : rood*  
*Zeeën en rivieren : blauw*  
*Eilanden en landstreken : geel*

1. *Halikarnassos*
2. *Zwarte Zee*
3. *Tigris*
4. *Eufraat*
5. *Zee van Azov*
6. *Nijl*
7. *Libya*
8. *Samos*
9. *Hellespont*
10. *Egypte*
11. *Babylon*
12. *Thebe (op 2 verschillende plaatsen)*
13. *Syracuse*
14. *Thurii (vroeger Sybaris)*
15. *Cyprus*
16. *Olympia*
17. *Delphi*
18. *Athene*
19. *Ephese*
20. *Tyros*

*Let op : niet alle namen staan op de kaart. Sommige moet je opzoeken in een atlas of in de jeugencyclopedia.*

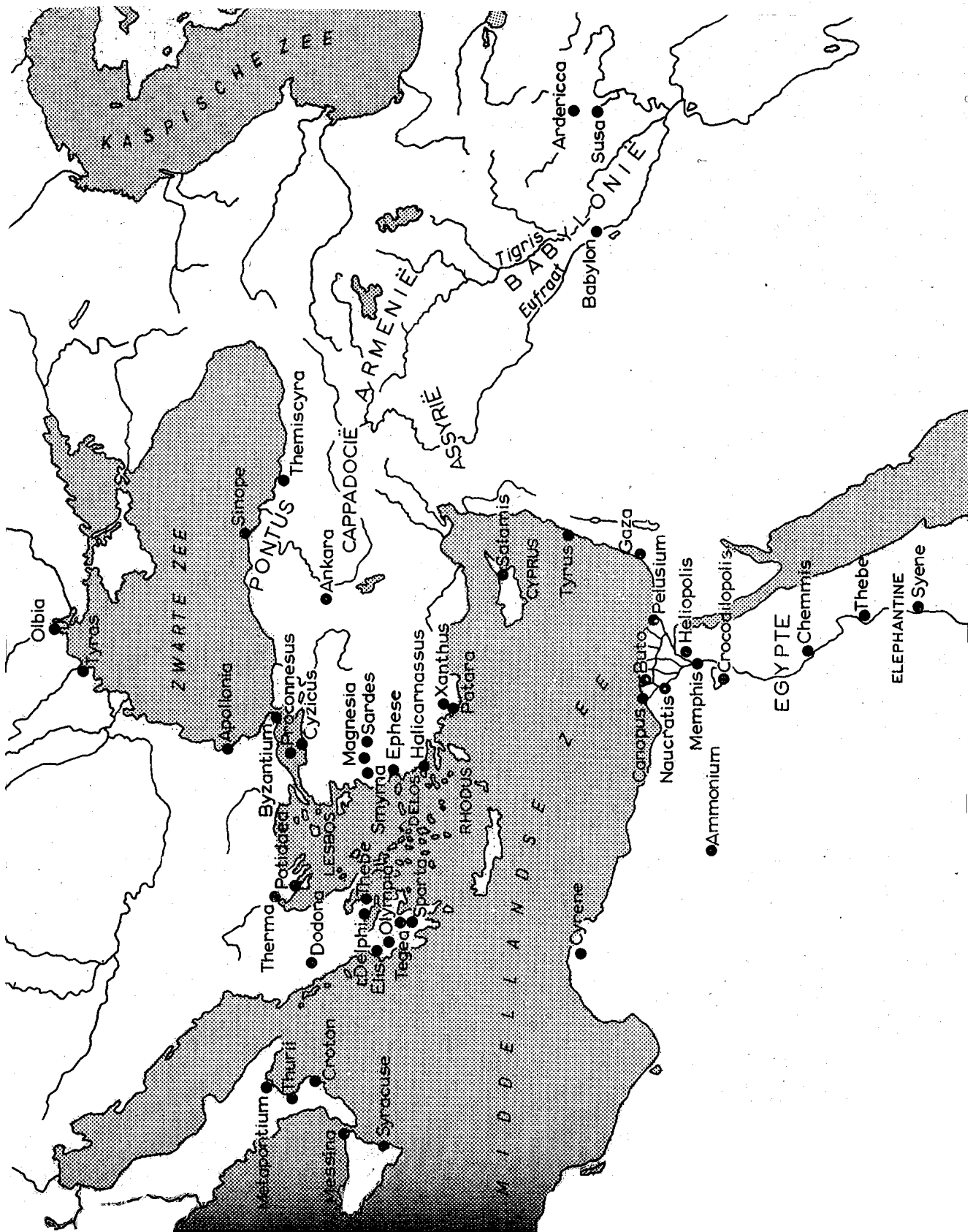
### **Herodotus**

**Herodotus was een tijdgenoot van Aeschylus, Sophokles en Sokrates, drie beroemde Grieken uit de oudheid. Herodotus werd geboren in 485 voor onze tijdrekening in Halikarnassos. Als jonge man moest hij, omwille van een opstand, vluchten naar Samos, het eiland vanwaar zijn moeder afkomstig was. Dan begon hij te reizen. De landen omheen de Zwarte Zee, Klein-Azië, Libië en vooral Egypte doorkruiste hij en schreef erover.**

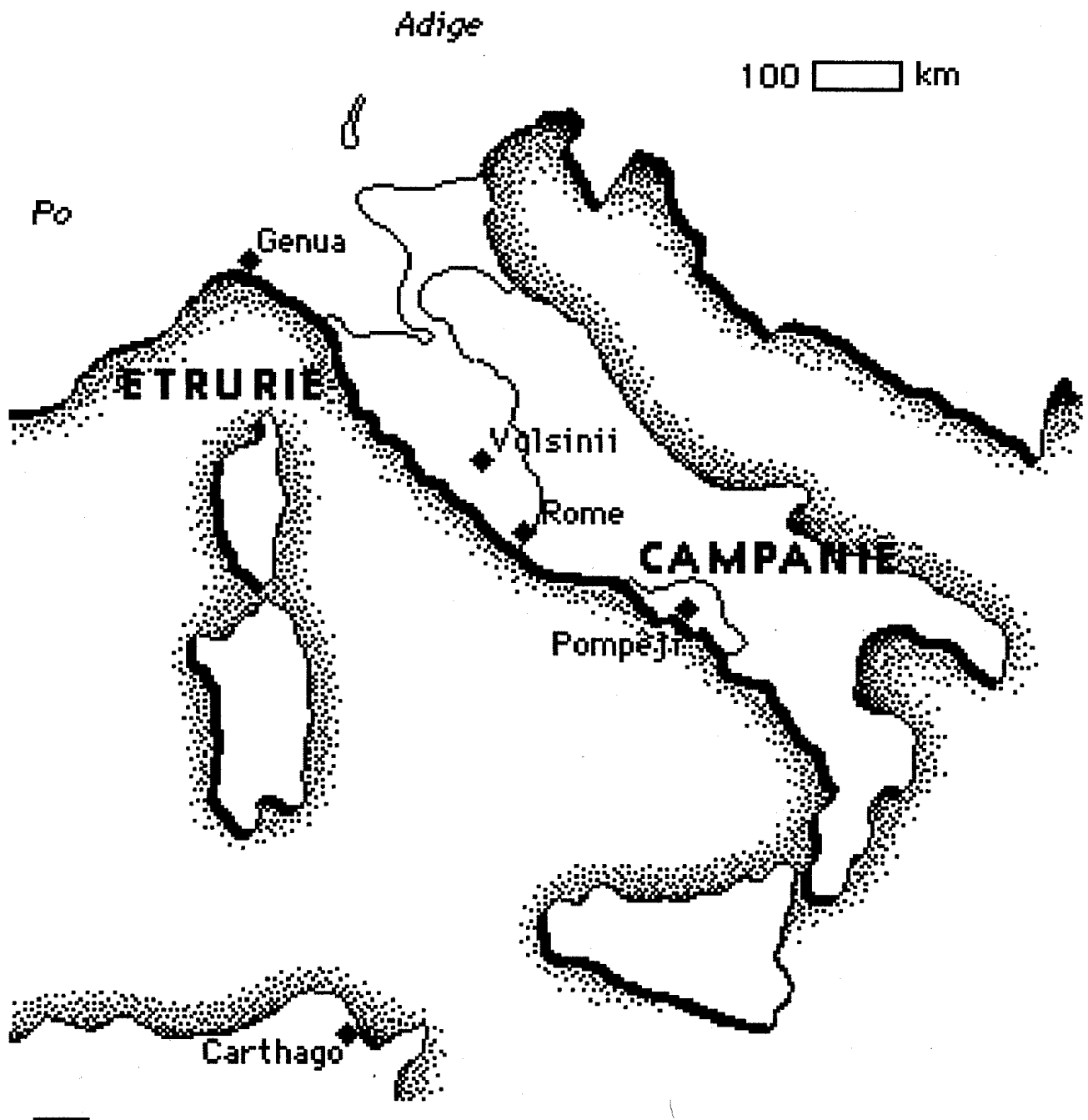
**In het jaar 444 voor Christus is hij medestichter van de stad Thurii in Sicilië, waar hij 24 jaar later sterft.**

**Men noemt hem: DE VADER DER GESCHIEDSCHRIJVING.**

Kaart bij opgave 1 : Herodotus



Opgave 3 : De Etrusken



## Opgave 2 : leestekst Herodotus Historiën

### HERODOTOS HISTORIËN boek 1,94

De Lydiërs kennen vrijwel dezelfde gewoonten als de Grieken, behalve dan dat zij hun dochters prostitutie laten bedrijven. Het eerst van alle mensen, voor zover wij weten, hebben zij gouden en zilveren munten geslagen en gebruikt. De Lydiërs zelf beweren dat de spelen, die ook bij de Grieken bekend zijn, hun uitvinding zijn. Ze zeggen dat die spelen in hun land zijn uitgevonden in de tijd dat ze ook de Tyrreense kust hebben gekoloniseerd. Daarover vertellen ze het volgende verhaal :

Tijdens de regering van Atys, de zoon van Manès, kwam er over geheel Lydia een hevige hongersnood. Een tijd lang droegen de Lydiërs dit met geduld. Maar toen er geen eind aan de hongersnood kwam, zochten zij naar middelen ertegen. De een verzong dit, de ander dat. Hoe dan ook, toen zouden ze alle soorten spelen hebben uitgevonden : dobbelstenen, bikkels, bal, maar niet het spel met de damschijven.

Tegen de honger pasten ze deze uitvindingen op deze manier toe :

Telkens brachten zij één volledige dag door met spelen om niet aan eten te moeten denken. De volgende dag speelden ze niet en namen voedsel tot zich. Zo leefden ze achttien jaar lang.

Toen de hongersnood echter niet minderde en zelfs nog erger werd, verdeelde hun koning alle Lydiërs in twee groepen en liet bij loting uitmaken welke groep in het land zou mogen blijven en welke het land moest verlaten.

Hij bepaalde verder dat hij koning zou blijven over de groep die mocht blijven en dat zijn zoon, die Tyrsènos heette, de groep zou leiden die moest vertrekken.

Na de loting verliet de ene groep het land, trok naar Smyrna en bouwde er schepen. Daarin laadden ze alle goederen die voor hen nuttig konden zijn en voeren weg om levensmiddelen en nieuw land te zoeken. Na een lange vaart kwamen ze bij het volk der Umbriërs, waar ze zich in steden vestigden en er tot op vandaag wonen.

Zij noemden zich nu niet meer Lydiërs, maar noemden zich naar de zoon van de koning Tyrsenen.

\*\*\*\*\*

De zee waaraan hun land lag noemden ze de Tyrreense Zee.

De Romeinen noemden hen Etrusken.

In het Italiaans werd die naam vervormd tot Toscane.

## Opgave 3 : De Etrusken

Afkomstig uit Lydië : hongersnood

gebruik om ingewanden te lezen zou uit Babel stammen

vlucht van de vogels als voorteken (Augures)

bouwen hun tempels op een verhoog (Ziggurat)

Griekse invloed was groter dan de oosterse

Legende, mythen : van Griekse oorsprong. De Romeinen hebben deze overgenomen van de Etrusken, niet van de Grieken.

Politiek : 12 rijke steden in een bondgenootschap. De belangrijkste stad was VOLSINII (BOLSENA) met het heiligdom van de godin VOLTURNA.

te land en ter zee : sterke macht

veel vaarten naar KORINTHE in Griekenland

Waren tussenpersoon tussen Carthago en Grieken (tussen die twee was er een hevige haat)

De rijkdom kwam van ijzerertsminen en koperminen in omgeving van Populonia

(Piombino) : ijzer om wapens te smeden, koper voor de bronsverwerking.

De steden lagen boven op hoge heuvels. Veiligheid (niet altijd eerste reden - vele steden waren niet eens ommuurd), wel tegen de muggen (de valleien waren meestal moerassen).

Graftomben zijn de mooiste restanten. De meeste ervan vind je nu nog in de buurt van TARQUINII (= CORNETO) op 60 km van Rome.

Schrift : de letters zijn Grieks. Maar het is nog niet ontcijferd. Er zijn 10.000 inscripties bekend.

Meestal zeer kort, slechts 10 hebben meer dan 30 woorden.

Slechts 200 woorden zijn nu bekend en vertaald.

De Romeinen hebben vele woorden overgenomen in het Latijn. Voorbeeld : PERSONA (= masker)

Vanaf 480 v C overrompeld door KELTEN, SAMNIETEN , en ROMEINEN.

Illustraties zie volgend blad :

Dictee :

### DE ETRUSKEN

**De Etrusken zijn volgens een legende afkomstig uit Klein-Azië. Zij bewoonden de vruchtbare landstreek ten noorden van Rome. Deze streek heette vroeger Etrurië, nu Toscane. De Tyrrheense Zee werd ook naar hen genoemd.**

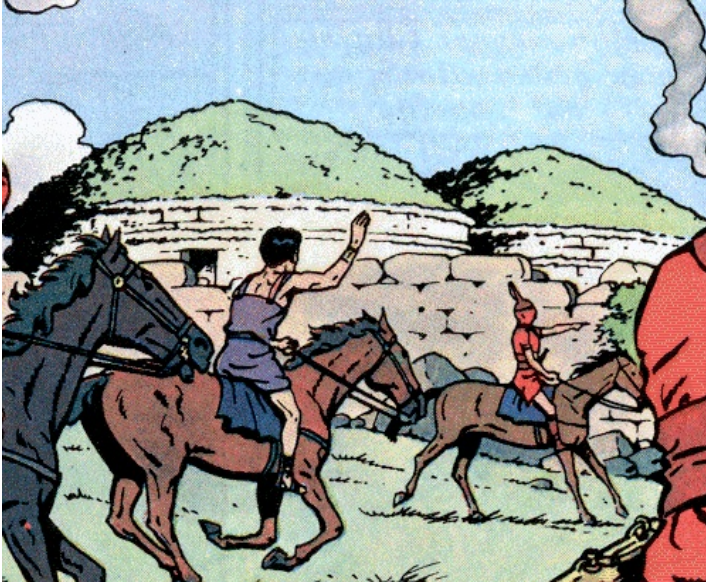
**De Etrusken leefden in een twaalfstal steden op de heuveltoppen, van waaruit men een prachtig uitzicht had over het omliggende land. Zij dreven handel met de Griekse steden. Hun priesters voorspelden de toekomst door in de ingewanden van offerdieren te kijken, of door de vlucht van de vogels te verklaren.**

**Tarquinius was een Etrusk en tevens koning van Rome.**

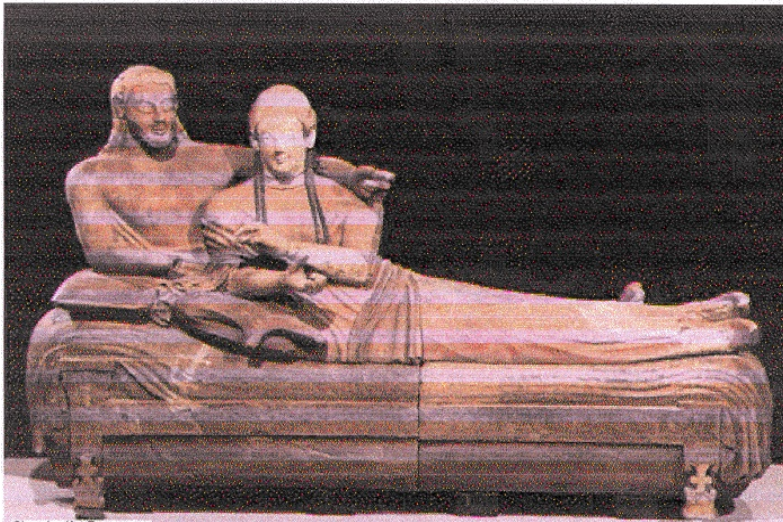


Voornaamste steden in Etrurië.

Kies 2 tekeningen uit als illustratie bij opgave 3 of 4 ieren



Terracotta sarcofaag



vrouw,  
oldaat  
gete-  
lderin-



# AENEAS

## DE VADER VAN DE ROMEINEN

AUGUSTE LECHNER





namen : VERGILIUS auteur van het boek Aeneas (Aeneis)  
TROJE  
AENEAS  
APHRODITE  
ANCHISES  
IULUS (ASCANIUS)  
CREUSA  
KRETA  
IDOMENEUS  
CARTHAGO  
DIDO  
TIBER  
LATIUM  
LATINUS  
AMATA  
LAVINIA  
TURNUS  
LAVINIUM  
ALBA LONGA

**VERGILIUS** (auteur van de sage van Aeneas)

**ANCHISES** : broer van koning **PRIAMOS** : vader van Aeneas.

**APHRODITE** : moeder van Aeneas

**AENEAS** : een van de dapperste helden in de strijd om Troje.

Bij brand en verwoesting van Troje (na het houten paard) vlucht hij op bevel van zijn moeder Aphrodite de stad uit met zijn oude vader op zijn rug, vrouw **CREUSA** en zoontje **IULUS** (**ASCANIUS**) achter hem.

Creusa keert echter om en blijft in de brandende stad en sterft samen met Troje.

Komt in een dal temidden van het Ida-gebergte en de wouden. Daar zijn reeds vele anderen. Hij wordt door hen tot leider uitgeroepen.

Hakken bomen, bouwen schepen en verlaten Azië op zoek naar nieuw vaderland.

Komen in **KRETA** bij koning **IDOMENEUS**

Aphrodite geeft opdracht om naar het westen te varen.

De schepen komen in een vreselijke storm terecht en worden uiteen geslagen.

Schip van Aeneas komt op vreemde kust. Gaat op verkenning met zijn schildknaap **ACHATES**.

Ontmoeting met Aphrodite die vertelt waar ze zijn. In Afrika bij de nieuwe stad Carthago.

Koningin heet **DIDO** en is afkomstig van **TYROS**

Verhaal hoe de grootte van de stad werd bepaald (stierenhuid)

Komen in Carthago onzichtbaar.

Zien hoe andere mannen in het volk komen. Opschudding. De groep mannen wordt geleid door **ILIONEUS**

Ilioneus vertelt wie ze zijn, vanwaar ze komen en wat hen overkomen is.

Dido biedt gastvrijheid aan, al had ze liever **AENEAS** zelf zien komen.

Daarop wordt Aeneas zichtbaar.

Dido nodigt hen uit en ze blijven.

Aeneas en Dido worden verliefd op elkaar.

Aphrodite beveelt Aeneas te vertrekken.

Verlaten 's nachts Carthago

Boven op de toren brandt een groot vuur.

Er klinkt een vervloeking boven hun hoofden.

Rome zal later de grootste tegenstander worden van Carthago.

Schepen komen bij de Sybille en Aeneas bezoekt de onderwereld

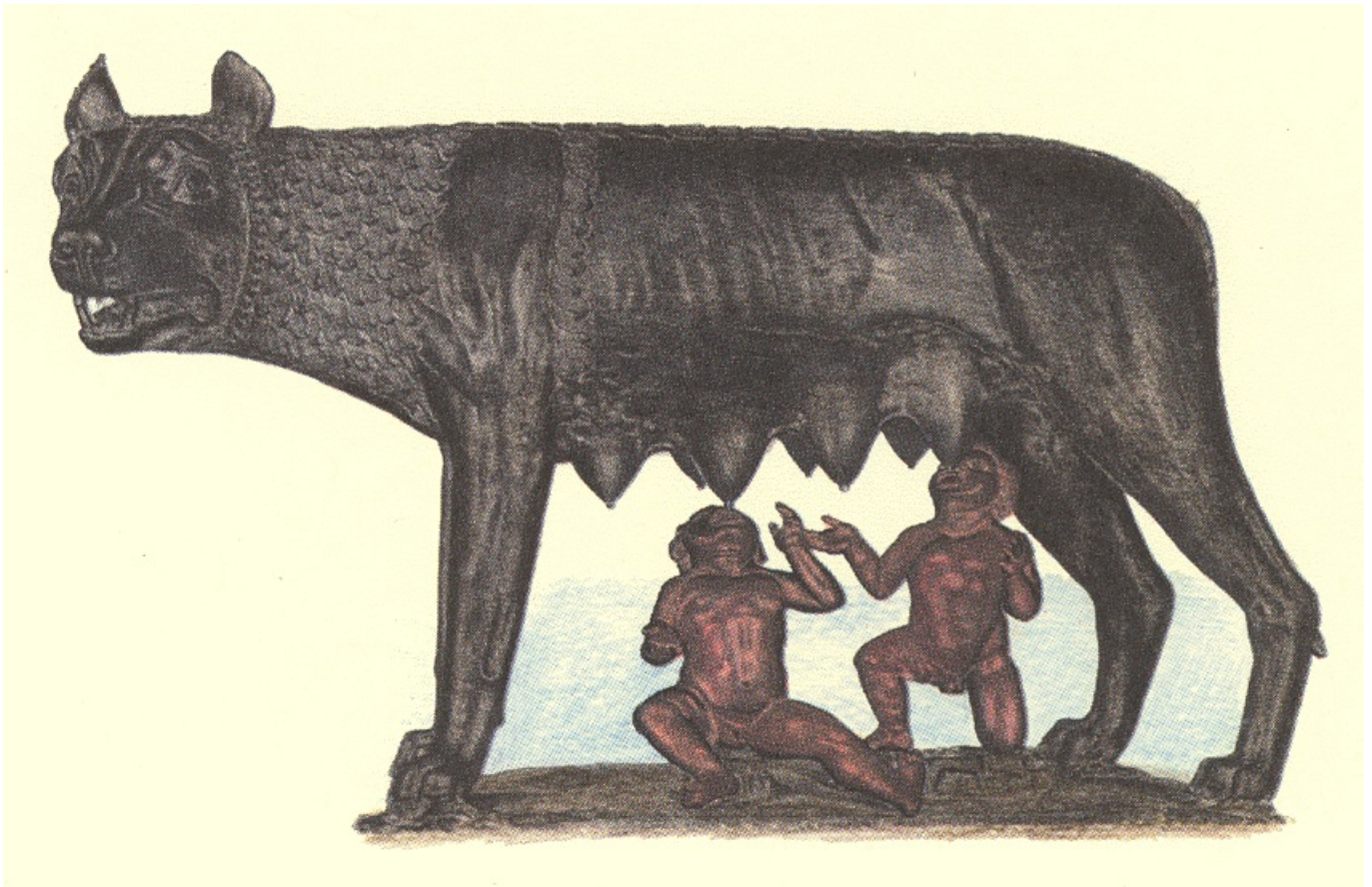
Komen aan de rivier de Tiber in **LATIUM**

Ontmoeting met de koning : **LATINUS**

Was gehuwd met AMATA  
 Dochter : LAVINIA verloofd met Turnus, koning van de RUTULIËRS  
 Aeneas huwt Lavinia en sticht de stad LAVINIUM.  
 Zoon IULUS ASCANIUS sticht later de stad ALBA LONGA  
 De 15e nakomeling van Aeneas is NUMITOR.  
 Numitor wordt van de troon gestoten door zijn broer AMULIUS  
 RHEA SILVIA is dochter van Numitor.  
 Amulius doodt de zonen van Numitor, verbant Numitor. Rhea Silvia niet gedood, maar VESTAALSE MAAGD.  
 Door MARS, in verwachting, worden de tweelingen ROMULUS en REMUS geboren, moeder in de kerker.  
 In een mandje op de Tiber geworpen.  
 Door een wolvin gevoed  
 Herder FAUSTULUS vindt hen, neemt hen mee naar huis en voedt hen op.  
 Volwassen jonge mannen : vallen op door hun leiderscapaciteiten.  
 Aan het hoofd van troep die de rovers verhindert vee te stelen  
 Gaan zelf bij de rovers vee terughalen, worden betrapt. Remus gevangen  
 Remus bij Numitor. Numitor ziet de kloeke, fiere gestalte en denkt aan zijn dochter Rhea Silvia  
 Romulus hoort van Faustulus hoe het zit met zijn afkomst. Gaat naar Numitor  
 Grote herkenning van Numitor en zijn kleinzonen  
 Gaan 's nachts naar paleis van Amulius in Alba Longa  
 Overvallen wachters en doden Amulius  
 Numitor weer koning van Alba Longa.  
 Romulus en Remus vervelen zich  
 Trekken met groep jongeren naar de plaats waar ze gevonden zijn aan de Tiber  
 Stichten daar een stad. Wie zal zijn naam aan de stad geven ? Wie zal de eerste koning zijn ?  
 Willen goden raadplegen :   Remus op Aventinus  
   Romulus op Palatinus  
 Remus ziet 6 gieren in zijn 'templum'  
 Romulus ziet klein beetje later 12 gieren door zijn 'templum'  
 Ruzie om wie de goden het meest wel gezind zijn.  
 Romulus wint het pleit.  
 Begint aan de bouw van de muur.  
 Remus springt over de lage muur en bespot Romulus.  
 Romulus steekt Remus neer. "Zo zal het iedereen vergaan die het waagt over de muren van Rome te springen !"

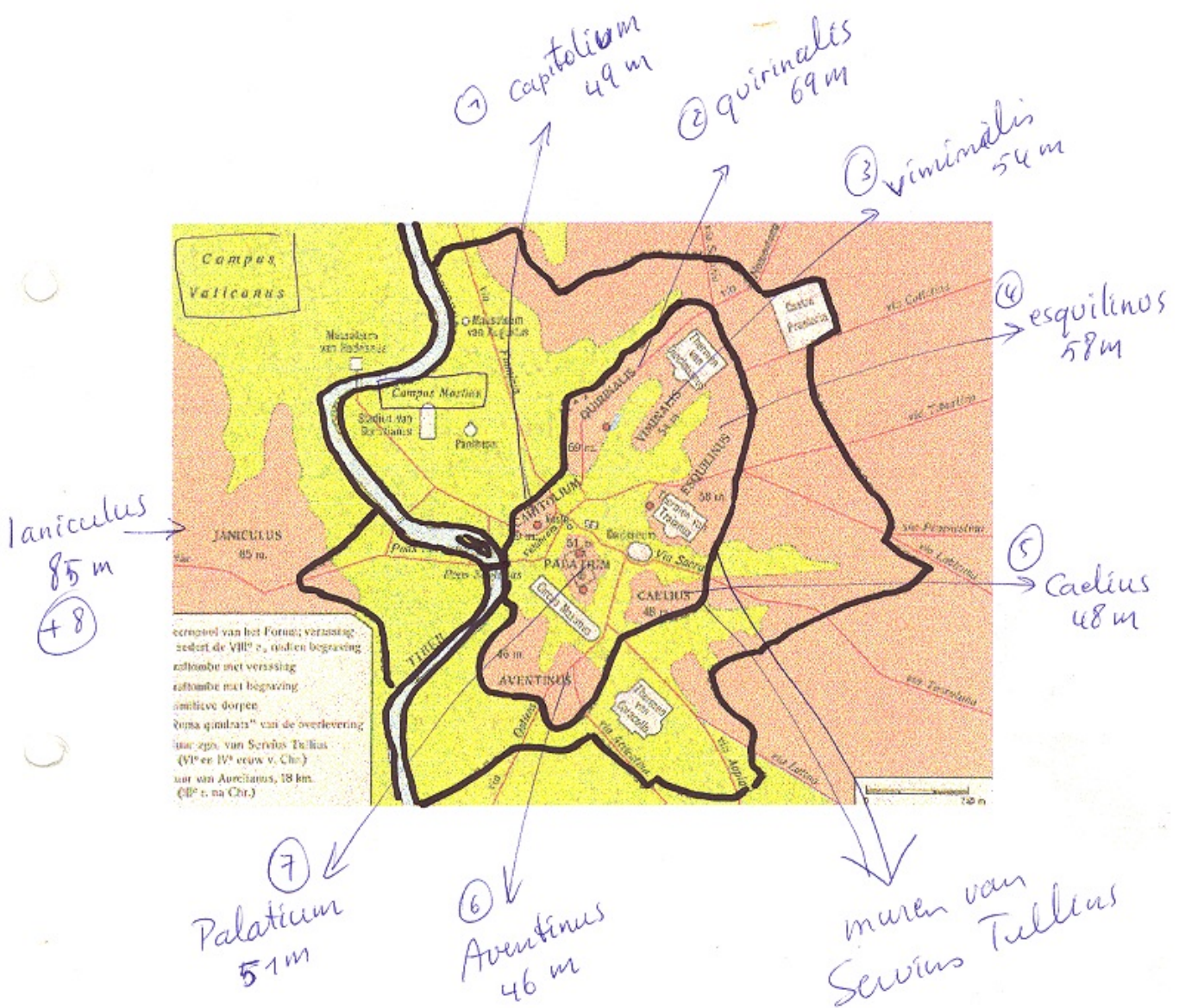
### **Romulus en Remus**

**Volgens de legende waren Romulus en Remus de zonen van Rhea Silvia en de oorlogsgod Mars. Door hun oom Amulius, koning van Alba Longa, werden zij in een mandje op de Tiber gezet. De tweeling spoelde aan bij een vlakke omgeving door zeven heuvels. Daar werden zij gevoed door een wolvin. Korte tijd later vond de herder Faustulus hen, en voedde hen op. Toen zij volwassen waren, ontmoetten zij hun grootvader Numitor en samen wierpen zij Amulius van de troon. Romulus en Remus stichtten de stad Rome, maar Romulus doodde Remus, toen hij over de muur van de nieuwe stad sprong. De stad werd gesticht in 753 voor Christus. Dat is nu ..... jaar geleden.**



**Rome : de zeven heuvels kaart en namen en hoogte ervan.**

|                   |  |
|-------------------|--|
| <b>CAPITOLIUM</b> | <b>49 M</b>  |
| <b>QUIRINALIS</b> | <b>69 M</b>  |
| <b>VIMINALIS</b>  | <b>54 M</b>  |
| <b>ESQUILINUS</b> | <b>58 M</b>  |
| <b>CAELIUS</b>    | <b>48 M</b>  |
| <b>AVENTINUS</b>  | <b>46 M</b>  |
| <b>PALATIUM</b>   | <b>51 M</b>  |
| <b>IANICULUS</b>  | <b>85 M (op de noordelijke oever van de Tiber)</b> |



## OPGAVE 7 DE ZEVEN KONINGEN VAN ROME

1. ROMVLVS
2. NVMA POMPILIVS
3. TVLLVS HOSTILIVS
4. ANCVS MARTIVS
5. TARQVINIVS PRISCVS
6. SERVIVS TVLLIVS
7. TARQVINIVS SVPERBVS

1. ROMVLVS

Stichter van de stad Rome  
Bouwt de eerste muur aan de voet van de Palatinus  
Maakt van Rome een **vrijplaats**  
Sabijnse Maagdenroof  
Tarpeia  
Hersilia  
Werd god onder de nam QVIRINVS

2. NVMA POMPILIVS

Grijze, wijze man, veldbewerker  
Grensstenen heilig (tempel god Terminus)  
Bouwt tempels en paleizen  
Bouwt tempel van IANVS (bij vrede poort gesloten)

3. TVLLVS HOSTILIVS

Strijd Horatii en Curiatii  
Vernietigt Alba Longa. Inwoners verhuizen naar Rome  
Verdeelt het jaar in 12 maanden  
Bepaalt de DIES FASTES (waarop werd rechtgesproken) en de DIES NEFASTES (rustdagen, verboden te werken)  
Verwaarloost de eredienst  
Doodgebliskemd wegens fout in de offerplechtigheid

4. ANCVS MARTIVS

Kleinzoon van Numa Pompilius  
Verslaat de Latijnen (komen in Rome wonen)  
Breidt Rome uit over de 7 heuvels en voegt Ianiculusheuvel bij Rome  
Bouwt de houten brug over de Tiber  
Bouwt de havenstad OSTIA

5. TARQVINIVS PRISCVS

Schatrijke Griek uit de Etruskische stad Tarquinia  
Adelaar en hoed  
Prachtige tempels o.a. voor JUPITER op het Kapitoel.  
Riolering (Cloaca)  
Bouwt eerste circus en renbaan  
Laat het FORUM aanleggen  
AVGVRES (Etruskische priesters) krijgen veel macht (slijpsteen en ATTVS NAVIVS!)

**Ianus** of **Janus**, Ouditalische god van poorten en openbare doorgangen en beschermgod van alle begin, zowel van de aanvang van iedere belangrijke handeling en van het leven van de mens als van iedere maand. Hij is een raadselachtige figuur en tegelijk invloedrijk. Hij bracht, evenals Saturnus, de beschaving voor de mens. Volgens een traditie zou hij over Latium hebben geregeerd. Zijn beroemdste heiligdom was een poortdoorgang op het Forum Romanum waardoor het Romeinse leger ten strijde trok. Slechts wanneer er vrede heerste in het rijk werd de poort gesloten. Voorts had Ianus een tempel op het Romeinse Forum Olitorium en in de 1ste eeuw kreeg hij op het Forum van Nerva een heiligdom met vier doorgangen, Ianus Quadrifrons geheten. De maand januari (in Rome de elfde maand van het jaar) zou naar de god zijn genoemd. Ianus wordt voorgesteld met twee gezichten, aanvankelijk het ene gebaar, het andere niet (wellicht een symbool van zon en maan), later beide gebaard. In de rechterhand draagt hij een sleutel. De dubbele Ianuskop ziet men het eerst op munten; latere munten (2de eeuw n.C.) vertonen hem ook met (Ianus Quadrifrons) vier gezichten. Van een dubbelhartig mens zegt men dat hij een Janusgezicht heeft.

6. SERVIVS TVLLIVS

Zoon van slavin (koningin van stad ..:)

Muur rond Rome

Verdeelt het volk in CENTURIËN

Meest wijze van alle koningen

Gedood door zonen van ANCVS MARTIVS

Twee dochters huwen met 2 zonen van PRISCUS

Oudste dochter (huiselijk) x Lucius Tarquinius (eierzucht)

Tullia (jongste, eierzucht) x Arruns (zacht)

Dood van Servius (Tarquinius gooit hem van de trappen - Tullia rijdt over hem heen  
- Misdaadsteeg)

7. TARQVINIVS SVPERBVS

Vermoordt Servius Tvllivs

Verwoest alle Latijnse steden (verhaal stad GABII en SEXTUS, zoon van Superbus)

De 9 Sibyllijnse boeken

De slang in de pilaar (BRUTUS (= stom, dom) en moeder aarde

LVCRETIA

Uit Rome verjaagd

Laatste strijd : Goddelijke Tweeling

Dood in Cumae

## OPGAVE 8 DE REPUBLIEK

HORATIUS COCLES

Verdedigde de houten brug over de Tiber

MUCIUS SCAEVOLA (CAIVS MCVIVS)

Legde zijn rechterhand in het vuur

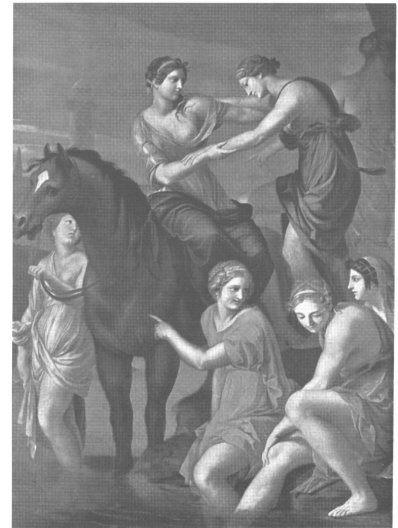
CLOELIA

Verliet het Etruskische kamp

MENENIUS AGRIPPA

De maag en de ledematen

Strijd tussen PATRICIËRS EN PLEBS



Cloeilia. Jacques Stella (1596-167), hofschilder in Parijs. Louvre, Parijs

De leiders van de opstand tegen koning Tarquinius Superbus waren rijke Romeinse burgers. Zij waren afstammelingen van de oudste Romeinse families. Men noemde hen PATRICIËRS. Zij bestuurden nu de stad.

De andere burgers van Rome noemde men PLEBS of PLEBEJERS, dat waren handelaars, boeren, ambachtlieden zoals bakkers, slaggers, schoenmakers, kleermakers, koks, enz. Zij namen niet deel aan het bestuur van Rome.

De patriciërs kregen in de republiek alle macht, en verdrukten meer en meer de plebejers. Daardoor kwam het plebs in opstand, en omdat de patriciërs geen toegevingen wilden doen, verlieten de plebejers tenslotte de stad en vestigden zich op de Heilige Berg.

Al snel werd het leven voor de patriciërs in Rome onhoudbaar: er was geen eten meer, er werd niets meer gedaan. Zo kwamen de patriciërs zelf in grote nood. Daarom wilden ze wel onderhandelen met de plebejers, maar dat lukte niet, tot MENENIUS AGRIPPA de plebejers ging toespreken op de Heilige Berg. Hij onderhandelde niet, maar vertelde alleen maar de volgende fabel :

### DE MAAG EN DE LEDEMATEN

Er was een tijd, heel lang geleden, dat het menselijk lichaam nog niet een geheel was. De verschillende lichaamsdelen leefden elk een eigen, zelfstandig leven. Ze hadden elk een eigen wil en eigen gedachten.

Op een dag spraken de ledematen met elkaar en ze beklagden zich hun bitter lot : zij werkten de hele dag en waarvoor eigenlijk ? Alleen maar om die luie maag van voedsel te voorzien. Die maag, die zich daar midden in het lichaam maar liet bedienen en zelf niets deed. Dat moest nu maar eens uit zijn, besloten de andere ledematen, en ze begonnen te staken.

De voeten liepen niet meer, de handen werkten niet meer en de mond kouwde geen voedsel meer. Zo kreeg de maag dus niets meer te eten.

Maar de staking had nauwelijks een dag geduurd of de ledematen begonnen zich misselijk te voelen. En al snel werd het hen duidelijk dat de maag toch ook wel degelijk iets deed en zich niet alleen maar liet voeden zoals ze tot dan toe hadden gedacht. Hij zette het voedsel om in het zo noodzakelijke bloed dat door de aders gelijkmatig naar alle lichaamsdelen werd gevoerd en hen levenskracht gaf.

Omdat de maag geen voedsel meer kreeg, kregen de ledematen ook geen voedzaam bloed meer en dreigden ze te sterven. Gelukkig begrepen ze dat op tijd, gingen weer aan het werk en waren niet langer ontevreden.

(bij opgave 8 : DE REPUBLIEK)

### **PATRICIËRS**

afstammelingen van de stichters van Rome  
ongeveer 100 families  
grootgrondbezitters  
waren de échte burgers met stemrecht  
zetelden in de SENAAT  
moesten soldaat zijn  
moesten eigen uitrusting betalen  
betaalden belastingen  
mochten geen handwerk doen  
mochten geen handel drijven  
meestal rijk  
konden priester worden

### **CONSULS**

### **PLEBS (PLEBEJERS)**

gewone volk  
velen van Latijnse komaf  
mochten geen grond bezitten  
geen échte burgers, geen stemrecht  
geen politieke macht  
mochten niet soldaat zijn (later wel)  
hadden geen uitrusting  
betaalden geen belastingen (later wel)  
handwerkslui, ambachten  
handelaars, kooplui  
meestal arm  
geen priester

### **TRIBUNEN met VETO**



## OPGAVE 9 DICTATOR CAMILLUS EN DE GALLIËRS

In tijden van oorlog stelden de Romeinen een dictator aan, die voor een bepaalde tijd alle macht kreeg. Een van de bekendste dictators was CAMILLUS

De Galliërs waren Italië binnengekomen, op zoek naar vruchtbare gronden voor hun volk. Daardoor kwamen zij in oorlog met de Etrusken, die door de Romeinen werden bijgestaan. Maar de Galliërs overwonnen Etrusken en Romeinen en veroverden zelfs Rome. Alleen de burcht op het Capitolium (het Kapitaal) werd nog door de Romeinen bezet. De Galliërs waren er zelfs bijna in geslaagd ook het Kapitaal te veroveren, maar de heilige ganzen hadden op tijd alarm geslagen. Toen wilde het Romeinse garnizoen zich overgeven, maar gelukkig kwam dictator Camillus net op tijd met zijn leger in Rome aan. Hij verjoeg de Galliërs en redde Rome.

De leider van de Galliërs heette BRENNUS . Een uitspraak van hem is bekend gebleven :

VAE VICTIS

1. Op welke manier redden de ganzen het kapitaal ?
2. Wanneer deed Brennus de uitspraak : vae victis, en wat wil dat zeggen ?

opgave 10 :

# ITALIË, ZUID-FRANKRIJK, SPANJE, NOORD-AFRIKA

Kaart op het bord



Nadat Rome alle volkeren van Italië had onderworpen kwamen de Romeinen in oorlog met de Griekse steden in het zuiden van het schiereiland. De steden wisten dat ze het tegen Rome niet konden halen en vroegen de Macedonische koning Pyrrhus om hen te helpen. Pyrrhus was een opvolger van Alexander de Grote.

Na een gesprek met zijn raadgever CINEAS besloot Pyrrhus om toch met een leger naar Italië te gaan om de stad Tarente te helpen. Het meest opvallende onderdeel van zijn leger was een troep olifanten. Die zorgden voor een schitterende overwinning in de eerste strijd met de Romeinen.

In het tweede gevecht waren het weer de olifanten die de strijd beslisten, maar Pyrrhus' leger leed grote verliezen. Ook in het derde gevecht beslisten de olifanten over de overwinning, maar dan wel voor de Romeinen. Na die veldslag vertrok Pyrrhus weer naar Macedonië en heerste Rome over Tarente en enkele andere Griekse steden.

Aan Pyrrhus danken we de uitdrukking : een **PYRRUSOVERWINNING** .

### Pyrrhos

geloofde een afstammeling te zijn van ACHILLEUS

eeرزuchtig

avontuurlijke jeugd met meermaals bijna dood

voerde oorlog om zijn rijk te vergroten.

Bewonderde ALEXANDER DE GROTE, leerling van de filosoof ARISTOTELS en bootste dat na. Hij verzamelde ook kunstenaars en geleerden om zich heen. Een raadgever was : CINEAS, leerling van DEMOSTHENES.

Zei : *“Cineas heeft door zijn welsprekendheid meer steden veroverd dan ik met mijn legers”*

Gezantschap uit TARENTE met verzoek aan Pyrrhus om de leiding van de oorlog op zich te nemen van Tarente tegen Rome.

Pyrrhus belooft hun verzoek in overweging te nemen en 's avonds heeft hij overleg met CINEAS. In dat overleg vraagt Cineas steeds verder : En wat ga je doen als je Italië overwonnen hebt ? Sicilië veroveren. En als Sicilië veroverd is ? Dan steken we over naar Afrika en Carthago. En als die overwonnen zijn ? Dan veroveren we heel Griekenland. En dan ? Dan gaan we het er eens goed van nemen en een gezellig, lui, gemakkelijk leven leiden met veel wijn en goede gesprekken. Cineas : “En waarom beginnen we daar dan nu niet mee ?”

Enkele dagen laat hij de gezanten weten dat hij akkoord gaat.

Tarente : niet gelukkig met de training en oorlogsinspanningen van Pyrrhus.

Pyrrhus wil onderhandelen met Rome. Rome weigert

1<sup>e</sup> strijd buiten Tarente : Pyrrhus ziet dat de Romeinen zeer gedisciplineerd zijn.

Pyrrhus wint dankzij de olifanten waartegen de Romeinen geen verweer hebben.

Pyrrhus trekt op naar Rome en slaat zijn kamp op 1 dagmars van Rome.

Stuurt Cineas naar de senaat van Rome. Cineas kan door zijn welsprekendheid de Romeinen overtuigen om vrede te sluiten en vriendschap met Pyrrhus, maar dan treedt Appius Claudius op (was oud en blind). Weigering van Rome tot gevolg.

Ontvangt Romeinse gezant (FABRICIUS):

Pyrrhus biedt geschenken aan, maar gezant weigert ze.

Pyrrhus laat olifant trompetteren, gezant knippert zelfs niet met de ogen.

Pyrrhus wil hem na de oorlog als minister opnemen in Epirus. Gezant zegt dat de mensen dan niet langer Pyrrhus als koning zullen wensen, maar dat ze hem tot koning zullen uitroepen.

2° strijd : Olifanten bezorgen weer de overwinning, maar nu toch met minder paniek bij de Romeinen. Ze konden zich behoorlijk in hun kamp terugtrekken.

Pyrrhus, gewond verzucht : “Nog één zo’n overwinning en het is met ons gedaan.”

3° strijd : Olifanten worden door de Romeinen afgeschrikt met brandende pijlen. Olifanten slaan op de vlucht en vertrappelen eigen leger. Romeinen overwinnen. Pyrrhus verlaat Italië en keert terug naar zijn eigen rijk.

Pyrrhus sterft enkele jaren later zeer oneervol. Bij een opstand gooit een oude vrouw een steen die hem aan het hoofd raakt.

Voeg de antwoorden op de volgende vragen toe aan de tekst :

Wat vertelde Cineas tegen Pyrrhus toen de gezanten van Tarente kwamen vragen om hen te helpen ?

Hoe probeerde Pyrrhus indruk te maken op de Romeinse gezant Fabricius ?

Op welke manier veroorzaakten de olifanten de overwinning in de eerste strijd ?

Wat zei Pyrrhus na de tweede overwinning op de Romeinen ?

Hoe zorgden de olifanten voor een overwinning van de Romeinen in de derde veldslag ?

## Hoofdstuk 5

### HOE DE NOODZAAK ONTSTOND, CARTHAGO TE STICHTEN

Reeds lang woekerden onder de armste bevolking van Tyrus ontevredenheid en wrok over de schrijnende tegenstelling tussen rijk en arm. Ten slotte waren twee partijen ontstaan: tot de ene behoorden adel, priesters, overheid, rijke bankiers, reders, kooplieden – in één woord: de machtigen. De armen hadden de andere opgericht en hierover hadden zich leiders opgeworpen: teleurgestelde, onderdrukte, eerzuchtige lieden, die hun partijgangers uiteenzetten, hoe het kwam dat *zij* een ellendig en de leden van de andere partij een heerlijk leven leidden. De aanvankelijk elk op zichzelf wrokkende doodarme inwoners vormden nu geleidelijk een strijdlustige massa.

Koning Abd-Asjtoreth van Tyrus had vier halfbroers – zonen van zijn moeder, doch van een andere vader. Dat hij, hun zoogbroeder, tot de troon was opgeklommen en de anderen hem nu volstreekte gehoorzaamheid verschuldigd waren, wekte hun jaloezie en groeide de haat.

Op zekere dag vervoegden zich bij deze wrokkende, afgunstige prinsen enkele mannen, die hadden gezegd hun een belangrijke aangelegenheid te willen voorleggen. Zij zetten de prinsen uiteen, wát hun volgelingen als de oorzaak van hun ellendig armoedig leven beschouwden. Ook legden zij uit, hoe die wantoestanden volgens hen waren ontstaan en wie daaraan schuld hadden: de priesters, die zich niet om de armen bekommerden en hen troostten met de machtsspreuk, dat het de wens der goden was: *zij* regelden ieders lot op aarde. Verder de adel, die een bestaan leidde van ledigheid en genot; ook het hof en de overheid, die de eigen rijkdom vergrootten ten koste van de armen, terwijl de koning niets te horen kreeg over de nood zijner ongelukkige onderdanen. Dit en nog veel meer bespraken de prinsen daarop met de partijleiders, terwijl ze onderling veelbetekenende blikken wisselden. Hoewel geen woord werd geuit, dat de buitenwereld niet had mogen horen, begrepen prins en volksmannen elkaar opperbest en bespeurden duidelijk, waar *hun* macht en voordeel lag! In het diepst geheim smeedden zij tijdens volgende bijeenkomsten een sluw complot. Samen zouden de vier prinsen na het uitschakelen van de koning de opperheerschappij voeren en het volk medezeggenschap in de regering geven. Toen op een gegeven ogenblik de daartoe gunstige omstandigheden waren voorbereid, sloegen de prinsen hun slag! Tijdens een jachtpartij werd de koning door een omgekochte moordenaar gedood. Drie der broers zagen zich echter de misdadig nagestreefde macht ontgaan: heimelijk had de vierde, de oudste, verraderlijke plannen uitgesponnen en zodra de anderen zich aangordden, om hun eerzuchtige plan te verwezenlijken, werden zij overvallen door de handlangers van hun broer en in de kerker geworpen. Nooit heeft de buitenwereld daarna nog iets over hen vernomen!

Thans was de oudste prins koning. Geen ogenblik kwam in hem op, zijn belofte aan de volksleiders te houden. Dat zij hem hadden geholpen in zijn streven naar de macht legde voor hem geen greintje gewicht in de schaal. Hij betoonde zich een wreed, niets en niemand ontziend tiran, die onmiddellijk veel vijanden maakte en deze te bevechten kreeg.

Door moord en geweld kon hij toch zijn gezag nog ongeveer twaalf jaar staande houden... Zijn opvolger bracht Fenicië weer terug aan Hiroms geslacht. Nu regeerden eenentwintig jaar lang twee koningen, die van hem afstamden. Een van hen werd vermoord. Dit was een tijd van tomeloze anarchie en onoverzichtelijke verwarring, tot tenslotte een hogepriester krachtig en doeltreffend ingreep. Ithobaal heette hij. Hoewel een samenzwering hem op de troon had gebracht regeerde hij wijs en herstelde de rust en orde. Deze Ithobaal, Hogepriester van Asjtoeth (Astarte – of zoals de Feniciërs haar noemden, Taanit, was een rechtvaardig, goed man en bleek een besluitvaardig, verstandig heerser. Evenals vroeger Hirom sloot hij een hecht verbond met het volk van Israel. In de bergen bouwde hij een sterke vesting om de Assyriërs te weren. Van lieverlee was namelijk de koning van Assoer een geducht gevaar geworden voor de kustvolken. Lange tijd had niemand te lijden gehad van verdrukking of afpersing door Egypte, maar thans kwamen de Assyriërs de vrede van Fenicië en de overige bevolking van het Heilige Land bedreigen. In Noord-Afrika stichtte Ithobaal een nieuwe Fenicische kolonie. Tijdens zijn langdurige regering bevorderde hij de welvaart van Tyrus. Na zijn dood laaiden echter weer onlusten op. Zijn tweede opvolger, Koning Mettes (ook wel Mattan of Muton genoemd), koesterde met recht vrees voor de volkspartij. Nog altijd leefde het volk even armoedig en hulpeloos als tevoren; in die toestand viel geen verbetering te bespeuren. De adel was doodsbang voor het volk; zij hield zich schuil in de paleizen, nu tot vestingen versterkt. Onvindbaar werden hun schatten verborgen gehouden. In dit tijdvak van uiterste spanning in Fenicië werd de druk nog verhoogd door angst voor een ophanden zijnde inval der Assyrische strijdmacht.

In Tyrus leefde in die tijd een energieke prinses, die Elissa heette en de dochter was van Koning Mettes. Zij was niet slechts heel mooi, zij was ook goed, vroom en wijs. Zij was verstandig en tevens rechtvaardig en wilskrachtig. Volgens Fenicische ritus diende zij de goden en dacht daarbij schrande over het leven op aarde. Zij was haar tijd vooruit en stond moreel hoog boven haar omgeving.

Elissa leidde het leven van elke edelvrouw uit die tijd. Zij bleek echter verre van blind voor de noden van het lagere volk, bezocht vaak de lijdende armen, deelde geld en voedsel onder hen uit, troostte en bemoedigde daarbij de ongelukkigsten – kortom zij deed alles wat ze kon om verbetering in hun toestand te brengen; die mensen vereerden haar als een engel, een godin... In tegenstelling tot haar vader, Koning Mettes, koesterde zij geen angst voor het ontevreden deel van het volk. Hij echter maakte geen geheim van zijn zorg over de hachelijke toestand. Hij riep haar bij zich en sprak:

„Mijn kind, de onrust van deze tijden noodzaakt mij, in verband met je toekomst een gewichtige stap te doen. Ik wens, dat je huwt met Sicharbas, mijn broer. Zoals je weet is hij rijk en heel machtig als Hogepriester van Melkarth. Maar hij is bovendien rechtschapen en verstandig. Door dat huwelijk krijgt hij medezeggenschap in de regering, zodra jij, samen met je broer Pumiathon, de troon bestijgt. Alleen dan kan ik rustig sterven in de zekerheid, dat ik Fenicië in goede handen achterlaat.”

Nooit had Elissa in haar oom een mogelijke bruidegom gezien. Voor het eerst beseftte zij nu, dat het staatsbelang van haar eiste haar eigen keuze – en misschien haar geluk – op te offeren. Vél te ruimdenkend om ook maar even te aarzelen stemde zij toe en met grote pracht en bovendien tot algemene vreugde van alle klassen der bevolking, werd het huwelijk voltrokken. Elissa en Sicharbas trokken zich terug in het paleis van de hogepriester. Nu brak voor de lieve en flinke prinses een gelukkige tijd aan. Zij kreeg Sicharbas innig lief en hoewel hij ouder was dan zij bleken zij heel goed bij elkaar te passen: beiden waren

hoogstaande mensen en genoten gelijkelijk van schone kunst en gesprekken met ernstige, ontwikkelde lieden, ook uit bevriende andere landen. In de regel bestond bij de Feniciërs een kloof tussen de man – die opging in zijn werk – en zijn vrouw, die daarvan niets afwist of kon begrijpen. Sicharbas en Elissa waren echter één lichaam en geest; zij begrepen elkaar uitstekend. Elissa kon door haar kristalhelder inzicht grote invloed ten goede uitoefenen op de vergeestelijking der godsdienstvoorschriften en bovendien op de overige activiteiten, die tot het ambt van haar echtgenoot behoorden.

Helaas gaf Pumiyathon, haar jongere broer en toekomstige medekoning, blijk van een volkomen tegengesteld karakter: hij was zelfzuchtig en kleinzielig, geraakte al jong onder de invloed van onwaardige dienaars. Dezen stonden in nauwe verstandhouding tot de meest fanatieke volksleiders en verduisterden het inzicht van de zielszwakke, kortzichtige prins. Hun streven, hem over te halen tot toekomstig partij kiezen voor de macht van de volksmassa bedreigde reeds vóór Mettes' dood de veiligheid en orde in de staat. Indien niet juist terzelfder tijd de Assyriërs alles op alles hadden gezet, Fenicië in handen te krijgen, had deze stroming enig nut kunnen afwerpen door de ogen der regering te openen voor onmiskenbare misstanden. Nu echter verzwakten deze opstandige wrijvingen en de daaruit voortkomende onlusten Fenicië. Zij speelden de machtige vijand in de kaart.

Toch was deze Pumiyathon – de Grieken noemden hem Pygmalion – van nature een bijzonder begaafde jongen. Indien zijn vader, Koning Mettes, zich ernstiger met zijn opvoeding had beziggehouden en hem had omgeven met rechtschapener dienaren, had een groot koning uit hem kunnen groeien. Terwijl deze knaap opgroeide betoonde zijn gehele omgeving zich zwak en toegeeflijk jegens hem. Hij was een charmante, knappe jongen; het volk aanbad hem; met Pumiyathon als middelpunt zetten de volksleiders een samenzwering op touw. Ze zeiden: „Mettes wil na zijn dood Elissa met haar Sicharbas en ook met Pumiyathon samen laten regeren, maar daarvoor moeten wij een stokje steken. Wij willen evenmin Sicharbas tot koning als Elissa tot koningin hebben!”

Bij de volkspartij veroorzaakte deze uitspraak veel verdeeldheid en geharrewar, want de menslievende, weldoende Elissa had zich algemeen populair gemaakt. Het grootste deel van het volk verkoos juist, háár koningin te zien worden, daar ze overtuigd waren, dan rechtvaardig en goed geregeerd te zullen worden. De minderheid dreef echter onverzettelijk door; ze gaf twee beweegredenen op voor die houding:

„Ten eerste verliezen we, als Elissa en Sicharbas medebestuurders worden, onze invloed op Pumiyathon. Dan is het gedaan met onze macht in de regering. Dan blijft alles zoals het nu is, want Elissa is menslievend en gul. Met weldadigheid alleen schieten we niet op: wij moeten véél meer te zeggen krijgen en alles naar onze hand kunnen zetten. Anders worden we weer, evenals vroeger, door de adel en priesters onderdrukt.” Dit was hun eerste drijfveer. Toen de meerderheid hiervoor niet zwichtte, voerden ze aan: „Als de Assyriërs komen, terwijl Elissa regeert met een hogepriester en een jonge, slappe knaap, zal Fenicië stellig niet krachtig en doeltreffend verdedigd worden.” Dit was – van hun standpunt bezien – een volkomen logische opvatting. Indien Pumiyathon regeerde als stroman voor de aan de touwtjes trekkende volksleiders, die de vrouwe- en priestermacht hadden uitgeschakeld wisten deze lieden zich verzekerd van de oppermacht. Vastberaden werd het complot tegen Elissa en Sicharbas uitgewerkt. De leiders verwendeten en vertroetelden – met behulp van handlangers onder de paleis-dienaren – de zelfzuchtige jonge prins; voortdurend paaiden ze hem met mooie beloften en zetten hem op tegen zijn zuster en Sicharbas. Ten slotte ging de misleide, bedorven jongen zijn goede, trouwe zuster haten en zag hij in Sicharbas een oneerlijk man, die zich onrechtmatig had verrijkt. Juist toen de aanstokers de sfeer volledig vergiftigd hadden stierf Koning Mettes.

Onmiddellijk na zijn overlijden brak een – allesbehalve onverwachte – paleisrevolutie uit. De volkspartij maakte zich gewelddadig meester van de macht; het leger was reeds lang bewerkt en weigerde in te grijpen. Zelfs de lijfwacht verklaarde zich vóór Pumiyathons verheffing tot enig wettig koning! Nog geen twaalf jaar was de jongen, toen de rebellen hem de diadeem opzetten, in de purperen mantel hulden, met gouden ketens omhingen en de scepter in hand gaven. Zo werd Pumiyathon alleenheerser over Tyrus!

Elissa en Sicharbas trokken zich terug. Zij achtten zich verheven boven het toepassen van dergelijke list en gewelddaden tegen de zegevierende verraders als deze hadden gebruikt. De volksleiders achtten nu de tijd gekomen om de jeugdige koning aan een gemalin te helpen en overwogen, hoe zij deze aangelegenheid met het voor hun macht grootst mogelijke voordeel konden bedisselen.

Tijdens Hiroms bewind was de verhouding tussen de Feniciërs en Hebreëen zeer vriendschappelijk geweest; onder de regering van Ithobaal was die wederzijdse vriendschap van kracht gebleven. Hij had met Achab, de koning over Israel, een verbond gesloten en hem zijn zuster Jezebel tot gemalin gegeven. Steeds was het – politiek gezien – het wijste geweest voor de Feniciërs, goede vrienden te blijven met hun naburen in het Heilige Land. Pumiyathon stond echter sterk onder Griekse invloed, terwijl zowel de Grieken als de Assyriërs het er op toelagden, Fenicië in hun macht te krijgen. De eersten deden dit niet openlijk; zij zonden dan ook geen vloot. Maar omdat de Feniciërs graag veel van hen leerden, buiten zij die neiging ten eigen bate uit; van lieverlee ondermijnden ze op deze wijze het zelfvertrouwen van de Fenicische natie en kweekten bij de bankiers en overheid het verlangen aan Grieken in hun dienst te nemen, vooral in leidende posities, om volgens de Griekse methoden te werk te gaan. Zo konden de Grieken zich macht toeëigenen bij het beheer van de handel, nijverheid en scheepvaart der Fenicische steden.

Pumiyathon begunstigde onder aandrang zijner raadslieden de Griekse kunstenaars aan zijn hof. Onder hen bevond zich een beeldhouwer. Eens bezorgde deze de jonge koning een prachtig blok Pentelisch marmer – een vorstelijk geschenk. De koning wist niet, waarvoor hij dit kon gebruiken. Maar de Griek zei: „Ik weet zeker, dat de Goden Uwe Majesteit zullen helpen, als u begint, van dat marmer een kunststuk te maken: gij, met uw groot talent!” Pumiyathons ijdelheid deed hem dit geredelijk geloven...

Griekse schrijvers vertellen, dat Pumiyathon of 'Pygmalion' daarop het marmer met beitels begon te bewerken, waarna een wonder plaatsvond. Hoewel de jongen niets afwist van beeldhouwen verrees uit het marmer een zo schone vrouwengestalte als niemand ooit had gezien. Zij geleeke op de godin Astarte.

Toen Pygmalion zijn schepping aanschouwde en de schone vrouw aankeek, klopte zijn hart als razend. Voortaan stond zij naast zijn troon en kon hij geen aandacht schenken aan ook maar iets anders. Voortdurend hield hij zijn blik op haar gevestigd; hij kon niet meer eten of drinken en werd zó hopeloos verliefd, dat hij de godin Astarte dag en nacht smeekte: „Erbarm u over mij! Laat mij niet langer naast dat stenen beeld leven! Geef gevolg aan het wonder, dat ge voor mij hebt teweeggebracht!”

Tenslotte liet Astarte zich door zijn aanhoudende smeekbeden vermurwen. Zelf voelde zij zich trouwens vereerd door de liefde van deze sterveling. Toen Pumiyathon zich op een keer alleen in de troonzaal bevond en naar het beeld zat te staren viel door de ramen van Tyrisch glas een zonnestraal op de oogleden van het beeld en deze begonnen te trillen. Bevend sprong de koning op, in twijfel, of hij goed had gezien. Vergiste hij zich? Het bleek waar te zijn: het schone beeld ademde! Het beeld was vrouw geworden – de koning van Tyrus had een gemalin...

Eeuwen later werd nog steeds deze legende verteld. Maar van Astarte – want zo werd de



koningin genoemd – kon niet worden verwacht, dat zij een warmkloppend hart bezat. Blank, koud als marmer waren haar hart en lichaam. Mooie, blauwe, *Griekse* ogen had ze! Zij was de verpersoonlijking van de Griekse invloed aan het hof. Wellicht is zij in werkelijkheid de zuster of dochter geweest van bovengenoemde Griekse kunstenaar. Haar taak was, Fenicië te verzwakken, het bestuur zoveel mogelijk in Griekse handen over te brengen. Voor die taak bleek zij voortreffelijk berekend! Eens kwam Sicharbas met diepbezorgd ge-laat uit de tempel van Melkarth terug bij Elissa. „Lieve vrouw,” zei hij tegen haar, „nu moet ik je, vrees ik, slechte tijding brengen. Astarte heeft tegen Pumiyathon over mij ge-lasterd, hem tegen ons opgezet en hem wijsgemaakt, dat al onze rijke bezittingen zijn ver-kregen door gemene kuiperijen en kwade praktijken. Wij weten beter, maar het volk en de Grieken heeft zij op haar hand en Pumiyathon, die beklagenswaardige jonge koning, is haar trouwe slaaf! Wij zijn gedwongen ons bezit in veiligheid te brengen.” Sicharbas liet door hem toegewijde tempeldienaren zo onopvallend mogelijk geleidelijk hun schatten in stevige kisten pakken en deze vervoeren naar onderaardse vertrekken, waarvan alleen Elissa en hij afwisten. Daarna nam hij mannen in vertrouwen, die hem en de god Melkarth met hart en ziel waren toegedaan, broers van de zeevaarders, die Sicharbas in zijn kwaliteit van hogepriester in dienst had.

De boosaardige laster van Astarte en Pumiyathon bedierf het leven van Elissa en Sicharbas. Voortdurend waanden zij zich omgeven door spionnen. Het gerucht dat Sicharbas al zijn schatten in veiligheid had gebracht werd steeds driester verspreid en bereikte tenslotte ook het hof. Dit deed Astarte nog feller op listen zinnen om hen beiden ten val te brengen, want haar jaloezie nam voortdurend toe. Ten slotte bracht ze Pumiyathon op het denk-beeld, Sicharbas heimelijk te bewaken en al zijn gangen nauwlettend na te gaan. Hierna kon de hogepriester geen voet meer verzetten, of soldaten en dienaars van de koning be-ijverden zich, dit aan de koning te rapporteren. Verstandig en wijselijk deden Elissa en Sicharbas, of ze hiervan niets bemerkten. Zich hiertegen verweren – wisten ze – zou alles slechts op de spits drijven; verzet plegen zou de gehele toestand onhoudbaar maken. Nu waren de woonzalen in het paleis van de hogepriester kaal en leeg, alle kunstschaten wa-ren verdwenen. Sicharbas voorzag hoogst ernstige moeilijkheden, maar hij drong er bij Elissa op aan in zelfs de ellendigste omstandigheden zichzelf te blijven, daar juist haar stand-vestigheid in het goede, haar naastenliefde, rechtvaardigheid van het hoogste belang wa-ren voor de staat. Daarbij raadde hij haar aan, op de goden te vertrouwen en uit dit geloof kracht te putten. De volgende dag begaf hij zich naar de tempel om zijn priesterplicht te vervullen. Terwijl hij de offerdienst leidde ontstond vóór de tempel een rumoerige oploop. Het volk had gevangenen bevrijd en hiertegen verzetten zich de verontruste edelen. De luide twist drong door in de tempel, want soldaten stormden het heilige der heiligen bin-nen.

Ernstig en waardig bleef de hogepriester het ritueel volvoeren, doch weldra omringden woest gebarende, schreeuwende raddraaiers het altaar, zodat hij zich gedwongen zag de plechtigheid te onderbreken. Verstoord keerde hij zich om en beval de heiligschennende bende de heilige plek te ontruimen. Tegelijkertijd echter raakten dronken soldaten slaags. Al vechtend drongen ze tegen de hogepriester op, die achteruit week, maar plotseling trof een schijnbaar voor een tegenstander bedoelde dolkstoot hem recht in het hart; dood stortte hij neer aan de voet van het altaar van Melkarth...!

Ijlings renden de boosdoeners, met de moordenaar, de tempel uit. De moordenaar vluchtte het paleis van de koning binnen. Daar aangekomen wierp hij zijn vermomming, het soldatenpak, weg en de bloedige dolk daarbij. *Hij* had zijn zwager, zijn oom Sicharbas, verraderlijk vermoord...

Het gehele volk bleef onkundig van dit gruwelijk staaltje van verdorvenheid, ook Elissa. Toch kwam zij het in een droom op wonderbare wijze te weten. Enkele nachten na Sicharbas' dood verscheen hij haar in die droom. Zij zag hem aan haar bed staan en hij vertelde haar de werkelijke toedracht van de moordaanslag; ook openbaarde hij, dat haar broer de dader was geweest. Heel lang duurde het, eer Elissa deze verschrikkelijke onthulling te boven kwam. Zij hechtte aan de droom onvoorwaardelijk geloof, doch sprak er tegen niemand over. Allerm minst natuurlijk tegen haar broer en Astarte; doch wel rouwde zij openlijk over de dood van haar hoogstaande, waardige gemaal. En mét haar rouwden oprecht veel trouwe vrienden: edelen, gildemeesters, bankiers, reders, haar vaders vroegere vertrouwenslieden, scheepskapiteins – dezen kwamen haar in haar verlatenheid bezoeken en bemoedigen, haar hun steun aanbieden. Thans echter voelde Elissa zich in haar hart dodelijk bevreesd voor haar ontaarde broer, speelbal van zijn gewetenloze gemalin. Zij verwachtte, ja – voelde zich verzekerd – dat hij nu ook háár zou doden. Vastberaden hield ze echter haar geest gericht op het, door deze nietswaardige geregeerde, misleide volk van Tyrus. Zij besefte de noodzaak, zorgvuldig de plek verborgen te houden, waar haar en Sicharbas' schatten zich bevonden, want deze zou ze nodig hebben om haar toekomstplannen te verwezenlijken. Nu zij alleen in het hogepriesterlijk paleis woonde voorzag ze, dat het boosaardige paar op alle mogelijke manieren dwang op haar zou gaan uitoefenen om de schatten af te geven. In het bezit van haar rijkdom zouden ze dan ook haar doden, doch... wellicht ook eerder! Mogelijk zouden ze haar vermoorden ten einde daarna rustig te kunnen zoeken naar de verborgen schat. Elissa was zich bewust, dat zij in Tyrus nergens veilig zou zijn. Zij moest dus met haar bezittingen het land uit, want nergens anders in Fenicië kon ze gerust zijn. Wilskrachtig en verstandig als zij was verbande ze haar gevoelens van angst en wanhoop. Zij moest handelen! Daar haar gedachten uitgingen boven haar persoonlijk welzijn voorzag zij de ellende, die het hebzuchtige koningspaar zou veroorzaken voor haar volk, nu de begeerte naar haar rijkdom beider aandacht wegtrok van de staatsbelangen, waardoor de Assyriërs stellig zouden slagen bij een massale overval. Plotseling zag zij een uitweg voor zichzelf en haar volk.



Uit Aeneas (Vergilius)

(Auguste Lechner, Aeneas, vader van de Romeinen) blz 69 ev

Pygmalion

Tyrus

koning Muton (Mettes)

dochter Dido (Elissa) = had veel belangstelling voor het gewone volk en zorgde goed voor de mensen. Stond hen bij. Daardoor door het volk zeer vereerd, bijna als een godin.

Huwt met broer van haar vader (SYCHAEOS ofte SICHARBAS), hogepriester van MELKARTH  
Muton wil dat zij tweeën samen met Pygmalion de troon erven en het land besturen.

Pygmalion was zwak van karakter en eerzuchtig.

Onder invloed van machtswellustige partij, die Grieks gezind was.

wordt door hen uitgeroepen als koning

Willen dat hij een vrouw zoekt.

Dido, is de zus van Pygmalion

Sychaeus : echtgenoot van Dido, gedood door Pygmalion

Dido is met vele schepen, en grote rijkdommen weggevaaren en op de Afrikaanse kust beland.

De Numidiërs die de streek bewoonden werden geregeerd door IARBAS.

Toen hij de komst van de Feniciërs had vernomen en hoorde dat de mooie Dido aan het hoofd stond, kwam hij met prachtige geschenken naar het kamp van de Feniciërs. Hij wilde Dido huwen.

Dido weigert. Iarbas is razend en vertrekt en zegt :

Je kan zoveel land krijgen als een stierenhuid kan omvatten.

Dido liet de huid in flinterdunne reepjes snijden en omspande daarmee een stuk land, groot genoeg om een grote stad te bouwen.

Het gevolg was dat de inlandse bevolking steeds vijandig is gebleven tegenover Carthago.

Carthago was volledig op de zee aangewezen.

Landbouw was er amper, zij kochten de landbouwproducten van de inlandse bevolking.

Ook het Carthaagse leger werd bijeengebracht door inlanders, die daarvoor werden betaald;

## OPGAVE 13 : CARTHAGO, HANNIBAL EN SCIPIO

**EERSTE PUNISCHE OORLOG** : **Mamertijnse zeerovers** (Mamertijns betekent : zonen van Mars) = huurlingen uit Campanië in Italië, ten zuiden van Rome (omgeving Napels) veroveren Messina (Sicilië) en voeren daar een schrikbewind, maar worden in het nauw gedreven door Hiëro van Syracuse. Ze roepen zowel Rome als Carthago ter hulp. Carthago komt eerst, maar als de Romeinen komen, verjagen ze de Carthagers.

Romeinen zijn heer en meester in het binnenland. Tegen hun legioenen zijn de Carthagers niet opgewassen. Op zee zijn de Carthagers het sterkste. De Romeinen hadden nog nooit een zeegevecht gevoerd.

Verschillende vloten gingen verloren door onervarenheid met wind en water.

**HAMILCAR BARCAS** (Baraq = Bliksem) maakt het de Romeinen behoorlijk lastig door plundertochten met zijn schepen en door guerilla op het land.

Rome dreigt ten onder te gaan.

**Particulieren lenen geld aan de stad om een nieuwe vloot te bouwen.** De bemanning wordt nu degelijk getraind.

**Legende van de bouw van het eerste Romeins oorlogsschip.** Romeinen hadden een aangespoeld Carthaags schip bemachtigd. Hebben dat gedemonteerd en overgebracht naar Rome. Daar hebben ze de bouw bestudeerd en hebben het schip nagebouwd. Daarna nog vele schepen.

Romeinen hadden geen bevelhebbers ter zee.

Daarom brengen ze een verbetering aan door **ENTERBRUGGEN** te bouwen. Zo maken ze van de strijd op zee een strijd zoals op het land. Rome verslaat Carthago. Sicilië, Sardinië en Corsica zijn voor Rome. Er komt vrede : ze zullen in het vervolg elkaars bondgenoten met rust laten.

## TWEDE PUNISCHE OORLOG

HAMILCAR terug naar Carthago.

Hij had geen enkele veldslag verloren, al was de oorlog wel verloren. De veldheren die wel een veldslag hadden verloren werden ter dood gebracht. Hamilcar niet.

Hij heeft in Carthago een grote tegenstander in HANNO en de patriciërs van de stad.

Het volk staat als één man achter Hamilcar.

**Mensenoffers in Carthago. De oudste zoon moet geofferd worden. Hamilcar brengt zijn zoon (HANNIBAL)** weg naar een boerderij ver buiten de stad en redt hem zo van de dood.

Hamilcar gaat naar Spanje en verovert grote gebieden. Vooral zilvermijnen brengen hem veel succes en macht en Carthago wordt weer rijk. Hij sticht de stad **CARTHAGENA** (= Nieuw Carthago). Richt legers op en breidt het grondgebied in Spanje aanzienlijk uit.

**Laat HANNIBAL op het altaar eeuwige wraak zweren tegen de Romeinen.** Hij mocht nooit een vriend van de Romeinen worden.

Hannibal groeit op in het leger en wordt door de soldaten op handen gedragen. Hij is fysiek sterk, slaapt als het hem uitkomt. Kan grote ontberingen verdragen. Is zeer moedig.

Rome bedreigt Hamilcar : hij mag niet voorbij de **EBRO** komen, want tot daar reikt de macht van MASSILIA, een bondgenoot van Rome.

Hamilcar houdt zich aan de afspraak.

Hamilcar sterft in de strijd tegen Spaanse volksstammen.

Wordt opgevolgd door zijn broer HASDRUBAL. Die sterft door de hand van een sluipmoordenaar.

HANNIBAL (iets meer dan 20 jaar oud) volgt op. Die zet de veroveringstochten van zijn vader Hamilcar voort en komt bij de stad **SAGUNTUM**, een Griekse stad.

De Romeinen sturen gezanten om Hannibal ervan te verwittigen dat hij de stad met rust moet laten, want dat ze bondgenoten zijn van Rome. Dit was echter een leugen, en was ook niet afgesproken in het vorige verdrag met Hamilcar.

Hannibal veroverd Saguntum en de Romeinen besluiten **SCIPIO** met een leger naar Spanje te sturen om Hannibal daarvoor te straffen.

Maar Hannibal wacht daar niet op. Hij vertrekt met zijn leger (50.000 soldaten) naar Italië, over land. Hij sluit onderweg vrede met de Galliërs en kan zo ongehinderd door Gallië trekken.

Bij de Rhône ontmoet hij Galliërs die de Romeinen goed gezind zijn, en die hem willen tegen houden. Maar Hannibal verslaat hen en trekt noordwaarts langs de Rhône en **steekt de Rhône over** : verhaal van de vloten met gras en struiken om de olifanten over de rivier te brengen.

Scipio is met zijn vloot in Massilia en hoort daar over de tocht van Hannibal. Hij trekt hem achterna, om hem te beletten over de Rhône te trekken, maar vindt hem niet meer (het leger van Hannibal kampeert zelfs dicht bij dat van Scipio, ieder aan een kant van de rivier. Dan trekt **Scipio naar Spanje** en probeert daar ervoor te zorgen dat Hannibal geen contact meer heeft met zijn broer HASDRUBAL en geen nieuwe manschappen kan laten overkomen.

Hannibal trekt over de Alpen (zie **toespraak**)

Komt in de herfst in de Povlakte in Italië (bij Turijn) met nog 25.000 man.

De **broer van Scipio (Cnaeus) was naar Pisa** teruggevaren en had daar verschillende garnizoenen van Romeinen samengevoegd tot een leger.

Cnaeus Scipio trekt snel Hannibal tegemoet. **Eerste veldslag** is een ramp voor de Romeinen. Ze trekken zich terug tussen Po en Apennijnen.

Galliërs steunen nu Hannibal (leveren proviand, paarden enz.)

Rome stuurt 2 consuls aan het hoofd van een leger van 40.000 man tegen Hannibal.

In december 218 slag bij **Trebia** : Hannibal overwint

De Galliërs staan nu aan zijn zijde en sturen ook soldaten.

Nog in de winter trekt hij de Ligurische Alpen door, langs ongebaande wegen, doorheen grote moerassen (hij wordt daardoor **blind aan één oog**). Komt bij de Arno. Trekt verder zuidwaarts. Komt bij het **Trasimeense meer**.

Rome heeft twee consuls opgedragen met hun legers Hannibal in te sluiten. Het ene leger volgt Hannibal, het andere komt hem tegemoet.

Op de hellingen ten noorden van het Trasimeense Meer keert Hannibal om. Het Romeinse leger dat hem volgt loopt recht in zijn armen en wordt in de ochtendnevels verslagen.

Dan komt het tweede Romeinse leger aan en wordt ook in de pan gehakt.

De weg naar Rome ligt open, maar Hannibal trekt naar het zuiden. Hij wil de Griekse steden bereiken en ze tot zijn bondgenoten maken tegen Rome.

Hij trekt **voorbij Rome**, waarbij de inwoners zich vol schrik binnen de muren terugtrekken.

Stellen **FABIUS CUNCTATOR** aan het hoofd van een leger. Fabius besluit niet te vechten, maar Hannibal overal te volgen en het hem onmogelijk te maken om steden te veroveren. Dat lukt, maar Fabius krijgt de naam cunctator = aarzelaar.

De troepen van Hannibal plunderen en verwoesten het land, maar kunnen zich nergens veilig terugtrekken.

Daarom stellen de Romeinen een **andere veldheer** aan. Die levert slag en verliest.

De winter gaat voorbij. Rome brengt een nieuw leger te been en de Romeinen denken dat ze met een grote overmacht het zullen halen. Het leger telt **80.000** man.

In de lente volgt de grote veldslag. Het leger van de Romeinen is traag, veel te groot, te massaal. Hannibal valt hen op verschillende fronten aan en verslaat op één dag ongeveer 60.000 Romeinen. Weer is hij de glorierijke overwinnaar.

Syracuse (Sicilië) en enkele steden in Zuid-Italië worden nu zijn bondgenoten. Maar ze bezorgen hem meer last dan hulp, want de Romeinen vallen nu niet langer meer Hannibal aan, maar zijn

*bondgenoten*. Om de haverklap moet Hannibal nu gedeelten van zijn leger uitsenden om zijn bondgenoten te helpen en zo geraakt hij verzwakt.

Hannibal trekt nu naar het noorden in de hoop Gallische troepen te recruteren, maar de Romeinen hebben de doorgang naar het noorden volledig in handen. Hannibal blijft dus in Midden-Italië rondhangen.

In **Spanje** zijn de Romeinen onder leiding van Scipio (de twee broers) volop in strijd met **Hasdrubal**, de broer van Hannibal. Daardoor kan Hasdrubal geen soldaten naar Italië sturen om Hannibal te helpen.

Hannibal vraagt versterking in Carthago, maar Carthago stuurt liever troepen naar Spanje om Hasdrubal te helpen, want anders zouden de zilverbijlen in Romeinse handen komen.

Hannibal is het wachten beu en *trekt naar Rome*.

Hij kampeert in het zicht van de muren en gaat zelf tot dicht bij de stad :

De Romeinen zijn vol schrik : **“HANNIBAL ANTE PORTAS !”** Wordt er geroepen. Het wordt een uitroep van schrik die nog tientallen jaren later gebruikt wordt. De naam Hannibal wordt ook gebruikt om de kinderen braaf te houden : “Pas maar op of Hannibal komt u halen !”

Rome stuurt nu de **zoon van Scipio** (later genoemd SCIPIO AFRICANUS naar Spanje en belegert Carthago. De stad is niet in te nemen, maar door een **onvoorzichtigheid van vissers** ontdekt Scipio een onbewaakte plek in de vesting. Romeinse soldaten dringen er binnen en enkele uren later is de stad volledig in handen van de Romeinen.

*Hasdrubal vertrekt nu met zijn leger naar Italië* om Hannibal te helpen.

Zonder enige tegenstand bereikt hij Italië.

Hij stuurt boodschappers naar Hannibal, maar de Romeinen onderscheppen alle berichten, zodat Hannibal niets van zijn broer verneemt.

Twee Romeinse legioenen trekken het leger van Hasdrubal tegemoet.

Hasdrubal slaagt erin ‘s nachts ongemerkt tussen beide legers door te trekken en de rivier **METAURUS** te bereiken. Zijn verkenners lopen verloren en vinden de doorwaadbare plaats niet.

‘s Morgens zien de Romeinen dat de vogel gevlogen is. Ze breken het kamp op en vinden Hasdrubal bij de rivier. In de veldslag wordt Hasdrubal gedood.

De Romeinse consul vertrekt met zijn leger naar het kamp van Hannibal.

Laat het *hoofd van Hasdrubal* binnen het kamp van Hannibal gooien.

Hannibal begrijpt wat er is gebeurd. Breekt het kamp op en trekt zich terug aan de kust in de stad **CAPUA** die nog aan zijn zijde staat. Hij heeft nog ongeveer 12.000 man over.

Scipio had ondertussen in Spanje veel successen geboekt en was door Rome naar Afrika gestuurd. Daar bedreigt hij Carthago.

Hannibal moet naar Carthago terugkeren om de stad te verdedigen.

Hij ontmoet het leger van Scipio bij **ZAMA** en wordt verslagen.

Scipio tekent de vrede. **Carthago zal nooit nog een oorlog voeren zonder de toestemming van Rome.**

Hannibal begint nu in Carthago aan het herstel van het bestuur.

De patriciërs van Carthago haten hem en willen hem weg en gaan in Rome klagen dat Hannibal de Carthagers tot opstand aanzet.

Romeinen eisen nu de uitlevering van Hannibal.

Hannibal vlucht naar **Tyrus**, de moederstad van Carthago.

Later komt hij op **Kreta**, maar de Romeinen ontdekken hem daar.

Dan komt hij bij koning **Prusias** in Bithynië. Oorlog tegen een bondgenoot van Rome. Hannibal leidt de strijd en behaalt de overwinning. Verhaal van het geofferde lam. De tekens waren ongunstig voor de strijd, maar Hannibal behaalde toch de overwinning. Daarop zegt hij tegen de koning : “Wie vertrouwt je nu het meest : een jong kalf of een ervaren veldheer als ik ?”

De Romeinen ontdekken waar Hannibal zich schuilhoudt. Prusias wil hem uitleveren en als de Romeinse soldaten komen om hem gevangen te nemen, neemt Hannibal vergif in en sterft.

## **DERDE PUNISCHE OORLOG**

Vrede tussen Carthago en Rome.

Maar de Numidiërs, bondgenoten van Rome in de Tweede Punische Oorlog vielen voortdurend Carthago lastig, waardoor Carthago het geduld verloor en strafexpedities tegen de Numidiërs zond. De Numidiërs gingen hun beklag doen in Rome.

Cato de Oude vreest de wederopstanding van Carthago en na elke toespraak in de senaat zegt hij :  
“**CETERUM CENSEO CARTHAGINEM ESSE DELENDAM**” = Voorts ben ik van mening dat Carthago moet vernietigd worden.

Carthago wilde te allen prijze vrede en stuurde gijzelaars en vele geschenken. Maar Rome wou oorlog. De voorwaarden voor vrede waren zo hoog dat de bevolking van Carthago in opstand kwam. Ze beginnen de muren te versterken en de Romeinen moeten vier keer te strijde trekken voor ze Carthago eronder krijgen. Het is pas door uithongering dat ze erin slagen.

De uitgehongerde bewoners worden als slaven verkocht (in Rome)  
de stad wordt met de grond gelijk gemaakt.

Dit gebeurt in 149 voor Christus

bij opgave 13 :

## **HANNIBAL**

Nadat de Romeinen Pyrrhus verslagen hadden, kwamen ze in oorlog met de **PUNIËRS**, de inwoners van de grote, bloeiende stad **CARTHAGO**. De Carthagers wilden namelijk de Griekse steden in Sicilië veroveren, maar de Grieken vroegen nu aan Rome om hen te helpen.

In een **EERSTE PUNISCHE OORLOG** konden de Romeinen slechts met veel moeite de Carthagers overwinnen.

In de **TWEDE PUNISCHE OORLOG** ging Rome bijna ten onder tijdens de geweldige veldtocht van **HANNIBAL**.

Hannibal verzamelt een groot leger in Spanje en trekt daarmee de Alpen over, maar dat kost zijn leger ontzettend veel moeite. Tenslotte komt hij in Italië en verslaat de Romeinse legioenen. In plaats van Rome in te nemen trekt hij langs Rome naar de Griekse steden in het zuiden. Daar wacht hij vruchteloos op het leger van zijn broer **HASDRUBAL**, en wordt tenslotte naar Carthago terug geroepen. Zijn grootste tegenstander bij de Romeinen is **SCIPIO AFRICANUS**.

In de **DERDE PUNISCHE OORLOG** overwon Rome tenslotte Carthago definitief. De Romeinen lieten de stad Carthago volledig afbreken en stuurden de bewoners ervan naar Rome. Deze derde oorlog werd gevoerd omdat senator **CATO DE OUDE** elke dag in de senaat herhaalde :

## **CARTHAGINEM ESSE DELENDAM.**

In Rome maakten de mensen elkaar bang met de naam van Hannibal. Om iemand schrik aan te jagen riep men : **HANNIBAL ANTE PORTAS !**



Uit Titus Livius : “Ab Urbe Condida”

Hoofdstuk 30 : Hannibal spreekt zijn soldaten moed in.

*Toen Hannibal het definitieve besluit had genomen zijn tocht voort te zetten en naar Italië op rukken, riep hij zijn soldaten bijeen en sprak hen toe :*

Ik vraag me verwonderd af welke plotselinge schrik uw steeds onversaagde harten heeft bevangen. Gedurende zovele jaren al verricht gij, aldoor overwinningen behalend, uw krijgsdienst ! Spanje hebt gij niet eerder verlaten alvorens alle volkeren en landen, die door twee tegenover elkaar gelegen zeeën worden omsloten, in de macht van de Carthagers waren.

Daarna zijt ge, verontwaardigd omdat het Romeinse volk de uitlevering eiste van allen die Saguntum hebben belegerd, de Ebro overgestoken om de Romeinse naam te verdelgen en heel de aarde te bevrijden. Toen heeft niemand de weg lang gevonden, toen gij zijt opgerukt vanaf het verre westen naar het oosten. Nu echter, nu gij ziet dat verreweg het grootste gedeelte van de tocht is afgelegd, dat gij de bergpas van de Pyreneeën temidden van de wildste volksstammen zijt overgetrokken, de Rhône, zo'n grote rivier, ondanks de tegenstand van zoveel duizenden Galliërs, zijt overgestoken en het geweld van de stroom zelf hebt bedwongen, nu gij de Alpen voor u hebt, waarvan de andere kant tot Italië behoort... nu, vlakbij de poorten van het vijandelijke land, nu houdt ge vermoeid halt ! Wat denkt gij dat de Alpen anders zijn dan ... hoge bergen ? Stelt gij u de Alpen hoger voor dan de toppen der Pyreneeën ? Geen enkel gebied reikt tot aan de hemel, zodat de mensen er niet overheen zouden komen ! De Alpen worden zelfs bewoond en bebouwd, brengen levende wezens voort en voeden die. Zij zijn toegankelijk voor kleine groepen, maar ook voor hele legers. Zelfs de gezanten die gij hier ziet, zijn niet op vleugels gedragen hoog door de lucht over de Alpen heen gekomen ! Hun voorouders waren beslist geen inheemsen maar uit den vreemde gekomen bewoners van Italië. Zij zijn vaak in grote scharen met vrouwen en kinderen op de wijze van landverhuizers veilig over deze zelfde Alpen heengetrokken !

Voor een gewapend soldaat die niets meedraagt, behalve zijn militaire uitrusting, ... wat is voor hem onbegaanbaar ? Wat is voor hem niet te overschrijden ?

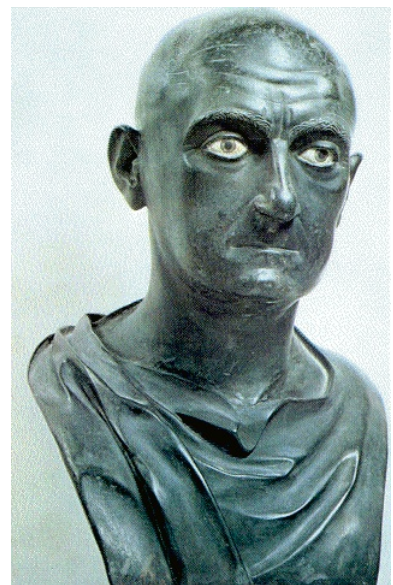
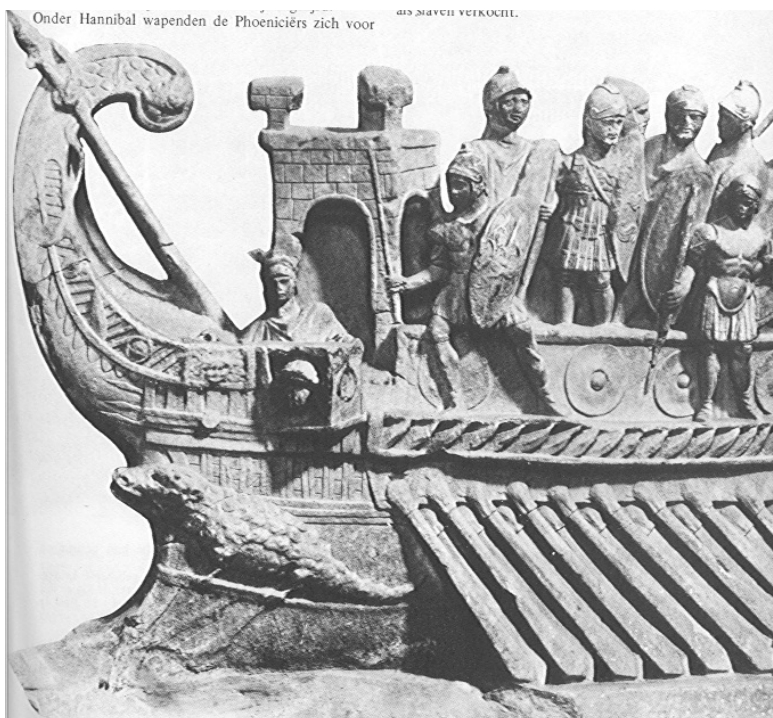
Wat hebt gij, om Saguntum in te nemen, acht maanden lang niet aan gevaren, aan moeitevolle inspanningen doorstaan ?

Nu gij oprukt naar Rome, de hoofdstad van de wereld, wilt gij nu iets zó gevaarlijk, zó moeilijk vinden dat het u in uw onderneming kan tegenhouden ? Galliërs hebben zowaar eens deze plaats veroverd ! En zal de Puniër nu wanhopen die te kunnen betreden ?

Laat de prijs voor moed en dapperheid niet over aan een volk dat gij de laatste tijd zo dikwijls hebt verslagen en verwacht als het einde van uw tocht het veld dat gelegen is tussen de Tiber en de muren van Rome !







ten tijde van de Tweede Punische Oorlog (met Hannibal)  
leefde van 278 tot 212 voor Christus  
meetkundige en wiskundige

Hoe teken je een spiraal ?

Trek een rechte lijn vanuit het centrum naar de rand van een draaiende schijf.

De schroef van Archimedes

water kan omhoog gehaald worden dank zij de schroef.

Cfr Antwerpse Ring : oppompen van regenwater van de autoweg.

De wet van Archimedes : een voorwerp ondergedompeld in water verliest net zoveel van zijn gewicht als het gewicht van het water dat verplaatst wordt.

Dit kan dienen om het soortelijk gewicht te bepalen

cfr : Een zwaar voorwerp met geringe omvang : bv lood, verplaatst minder water dan een even zwaar voorwerp van grotere omvang bv hout.

Cfr : legende van de gouden kroon van koning Hiëro van Syracuse.

Cfr legende van het bad en EUREKA

voorbeeld : weegschaal. Aan een kant hangt een gewicht (1 kg) aan een draad naar beneden. De weegschaal duidt 1 kg aan. Nu houden een emmer water eronder en brengen de emmer omhoog tot het gewicht in het water hangt. De weegschaal duidt nu minder aan

Ontdekker van het getal PI

door een 96-hoek in en een 96-hoek rond een cirkel te tekenen, kwam Archimedes tot het getal PI : 3.142715 voor de buitenste veelhoek en 3.139350 voor de binnenste veelhoek.

De klauw van Archimedes

principe van de hefboom. Met die klauw (of haak) konden schepen uit het water gelicht worden.

**GEEF ME EEN STEUNPUNT EN IK ZAL DE WERELD OPHEFFEN.**

Principe van de hefboom

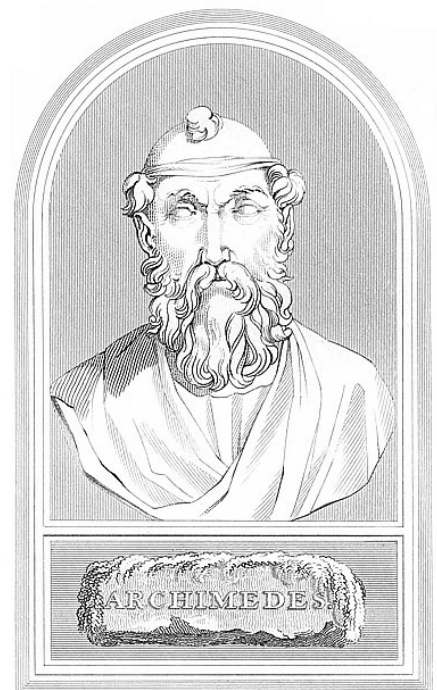
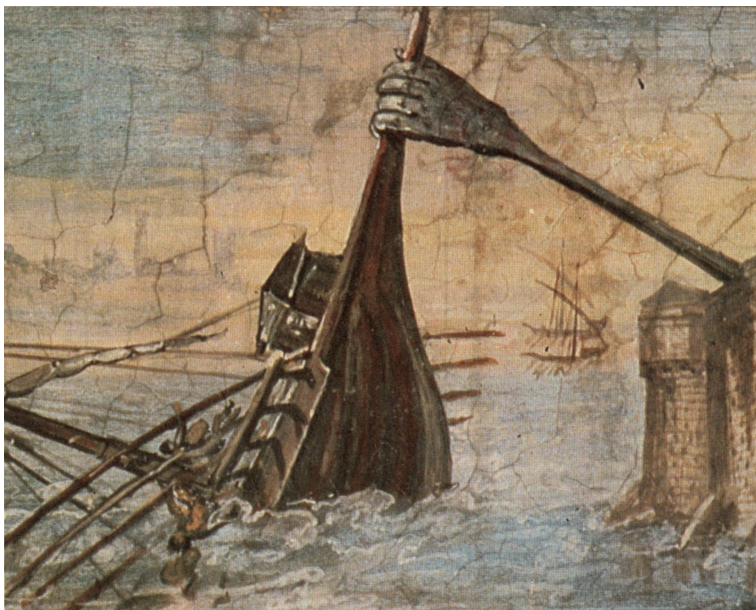
maakte holle spiegels om de Romeinse schepen in brand te steken

Archimedische lichamen (zie affiche) verschillen van de Platonische lichamen. De Platonische bestaan uit alleen dezelfde regelmatige veelhoeken. De Archimedische bestaan uit 2 verschillende regelmatige veelhoeken. (bv. voetbal ). Men noemt deze lichamen ook : HALFREGELMATIGE LICHAMEN.

Hield niet van praktische toepassingen van de rekenkunde en de meetkunde.



# ARCHIMEDES



*George Cooke del.  
London, published by Vernor, Hood & Sharpe, Doolittle, 1867.*

Archimedes, Gr.: Archimèdès (Syracuse, Sicilië, 287 v.C. – aldaar 212 v.C.), de grootste Griekse wiskundige, heeft volgens de overlevering in Alexandrië gestudeerd en heeft verder in Syracuse als adviseur aan het hof van Hiero II vertoefd. Hij is een van de weinige wetenschappelijke persoonlijkheden van de Oudheid van wier leven enige details zijn overgeleverd. Zo verhaalt Vitruvius dat hij, nadat hij in het bad de zgn. wet van Archimedes over ingedompelde lichamen had gevonden, ongekleed naar huis liep, roepend: 'Heurèka' (Ik heb het gevonden). Plutarchus en anderen vermeldden dat hij gedurende het beleg van Syracuse door de Romeinen (214–212) oorlogsmachines samenstelde (o.a. grote katapulten en brandspiegels, zij het dat het bericht over de brandspiegels waarschijnlijk onjuist is) en dat hij bij de inneming van de stad door een soldaat werd gedood, ondanks het bevel van de Romeinse bevelhebber Marcellus hem te sparen. Doch het maken van machines verachtte hij, daar hij 'al zijn ambitie bewaarde voor die speculaties welke schoonheid en subtiliteit met geen gewone behoeften des levens vermengd zijn' (Plutarchus).

Archimedes verenigde in zijn werk de strengheid van het Grieks meetkundige denken met de rekenvaardigheid van de Oosterse wiskunde. Zijn betekenis ligt in de eerste plaats in zijn behandeling van vraagstukken die nu tot de integraalrekening worden gerekend. Zo vond hij dat het oppervlak van een parabolisch segment, afgesneden door een koorde AB, gelijk is aan  $\frac{2}{3}$  van het oppervlak van driehoek PAB, waar P het punt van de parabool is waar de raaklijn evenwijdig is aan AB. In de verhandeling Over de bol en de cilinder bewees hij o.a. dat de inhoud van de bol gelijk is aan  $\frac{2}{3}$  van die van de omschreven cilinder. In Over conoïden en sferoïden (twee boeken) bewees hij vele stellingen over inhouden van omwentelingsoppervlakken van kegelsneden. In Over spiralen vindt men theorema's over raaklijnen aan en oppervlakken gevormd door de spiraal van Archimedes. Zijn bekendste verhandeling is Cirkelmeting, waarin hij door de berekening van de omtrekken van de ingeschreven en omgeschreven regelmatige veelhoeken van 96 zijden bewijst dat  $3 < p < 3\frac{1}{2}$ .

Archimedes is een van de grondleggers van de statica van vaste en vloeibare lichamen. In zijn twee boeken Over het evenwicht van vlakken vinden wij de wet van de hefboom en beschouwingen over zwaartepunten; in zijn twee boeken Over drijvende lichamen wordt niet alleen de 'wet van Archimedes' afgeleid, doch ook een aantal eigenschappen over het gedrag van omwentelingsparaboloïden die in een vloeistof zijn gedompeld. In de Zandrekening wordt een methode gegeven om grote getallen uit te drukken; zijn methode is decimaal en berust op eenheden van hogere orde (eerste orde van 1 tot 108, tweede orde van 108 tot 1016, enz.). Aan Archimedes wordt ook het 'veeprobleem' toegeschreven, dat tot de onbepaalde vergelijking  $x^2 - Ay^2 = 1$ ,  $A = 4729494$  voert, die met kettingbreuken wordt behandeld, en de bepaling van de dertien zgn. halfregelmatige lichamen (Archimedische lichamen). De bewijzen van Archimedes zijn scherp. In zijn bewijzen van theorema's die wij thans in de integraalrekening behandelen, gebruikt hij een indirecte methode, die op Eudoxus teruggaat en waarbij een stelling dat  $O = C$  (bijv. het oppervlak O van een bol = 4 keer het oppervlak van een grote cirkel) bewezen wordt door aan te tonen dat  $O < C$  en  $O > C$  tot absurditeiten voeren. Wij weten evenwel door een brief aan zijn vriend Eratosthenes dat hij zijn resultaten eerst op meer intuïtieve wijze heeft gevonden; deze brief is pas in 1906 in Constantinopel teruggevonden en onder de naam De Methode gepubliceerd.

Aan Archimedes zijn ook verscheidene uitvindingen toegeschreven, o.a. de schroef van Archimedes. Met zijn onderzoekingen over de hefboom is zijn (onderstelde) gezegde verbonden: 'Geef mij een standplaats en ik kan de aarde bewegen' (dos moi pou sto kai kino tèn gèn). Ook wordt aan hem een planetarium toegeschreven, waarvan men bij Cicero een beschrijving vindt.

UITG: en VERT: De werken van Archimedes zijn herhaaldelijk uitgegeven; in vroeger eeuwen door Niccolò Tartaglia (1543) en Joseph Torelli (1792). Recentere uitgaven zijn: T.L. Heath, The works of Archimedes (Eng. vert. 1897, Dover-ed. 1961); J.L. Heiberg, Archimedis opera omnia (3 dln., 1910–1915); P. Ver Eecke, Les œuvres complètes d'Archimède, traduites du grec en français (1960); F. Kliem en G. Wolff, Archimedes (1927).

geboren in Padua (Padova, Patavium) in 59 vC

gestorven in Rome in 17 nC

vriend van keizer Augustus.

Heeft 40 jaar gewerkt aan zijn boek : ***ab urbe condita***

Vanaf 21 april 753 voor Christus (stichtingsdatum van de stad Rome)

vertelt 700 jaar geschiedenis in 142 boeken (van elk ongeveer 70 blaz in moderne druk)

Hij schreef zo 3 boeken per jaar.

was niet bekommerd om de historische correctheid, wel om de zedelijke toestand van de inwoners van Rome.

Het was meer een aansporing om de godsdienstige en religieuze verplichtingen weer op te nemen en in ere te herstellen.



opgave 17 :

**CAIVS IVLIVS CAESAR**

woensdag 26 november 2003

Geboren op 13 juli 100 voor Christus

uit oud, adellijk geslacht

moeder heette AURELIA

gaf een degelijke opvoeding met kennis van Griekse en Romeinse literatuur

Wiskunde

Sterrenkunde

Paardrijden

Zwemmen

zeer begaafd op vele gebieden

2 partijen in Rome : de SENAATSPARTIJ

De VOLKSPARTIJ

Caesar sluit zich aan bij de volkspartij

Sulla krijgt de macht (senaatspartij) en Caesar vogelvrij verklaard moet vluchten (16 jaar oud)

na dood van Sulla terug naar Rome

is advocaat in Rome

reist naar RHODOS om zich in de retorica te bekwamen

valt in handen van ZEEROVERS

vragen grote losprijs : 20 talenten (ongeveer 30.000 EURO)

Caesar vindt de som te laag en verhoogt ze tot 50 talenten (75.000 uro)

moet een maand op het losgeld wachten

behandelt de zeerovers uit de hoogte en met minachting

ze moesten stil zijn als hij sliep

losgeld betaald : afgezet op een Ionisch eiland

Caesar huurt een troep andere zeerovers in

gaat de andere rovers achterna

verslaat hen

neemt zijn losgeld terug

laat hen terechtstellen

was toen 25 jaar oud

terug in Rome : geeft veel geld uit aan feesten en verkiezingscampagnes

in 63 vC wordt hij PONTIFEX MAXIMUS (dankzij omkoperij)

in 61 stadhouder van de provincie Spanje, maar zijn schulden zijn zo hoog dat de schuldeisers hem niet willen laten vertrekken.

CRASSUS komt te hulp en leent hem enkele miljoenen.

In Spanje verovert hij vele gebieden en grote rijkdommen.

Geeft zijn soldaten een groot aandeel in de buit. Wordt daarom door hen als een god bewonderd.

In 60 weer in Rome.

Wil consul worden

Sluit verbond met

**CRASSVS** en

**POMPEIVS** (had net het Midden-Oosten veroverd, en de Middellandse zee bevrijd van Piraten)

hun afspraak was :

ER MAG NIETS IN DE STAAT GEBEUREN WAT NIET NAAR DE ZIN VAN EEN VAN DE DRIE IS.

In 59 is Caesar consul samen met Bibulus  
geeft land aan 20.000 arme gezinnen  
geeft goedkoop of gratis graan  
geeft een dagblad uit waarin alle beslissingen van de senaat worden meegedeeld  
Bibulus komt er niet aan te pas en daarom zegt men in Rome :  
het is het jaar waarin Iulius en Caesar consul waren

in 58 : stadhouder van Gallië voor 5 jaar  
begint aan de verovering van Gallië  
in 57 is hij daarmee klaar. Hij schrijft DE BELLO GALLICO

In 52 opstand van VERCINGETORIX : leidde de verzamelde Gallische stammen.

CRASSUS sterft (samen met 20.000 soldaten in een onzorgvuldig voorbereide veldslag tegen de Parthen)

In 49 moet hij terug naar Rome om zich kandidaat te stellen voor het ambt van consul.  
Maar de senaat verplicht hem om zijn leger te ontbinden.  
Hij mag met zijn legioenen tot aan de RUBICO komen. Dan moet hij zonder soldaten naar Rome verder reizen.  
Pompeius heeft hem verraden en is nu lid van de senaatspartij en wil Caesar liever niet in Rome.  
Droom  
trekt dan toch de Rubico over : ALEA IACTA EST  
Pompeius vlucht uit Rome en stelt zijn legioenen weer samen in Epirus  
Caesar is op die manier de enige die nog de macht heeft in Rome en Italië

Trekt nu met zijn legioenen naar Spanje (verslaat er het leger van Pompeius, die zelf in Griekenland is)

gaat naar Griekenland : verslaat Pompeius  
Pompeius vlucht naar Egypte , Caesar gaat hem achterna;  
Pompeius wordt daar vermoord door de jonge farao  
Caesar straft de farao, vernietigt Alexandrië (bibliotheek gaat in vlammen op)  
zet Cleopatra op de troon van de farao.  
Heeft bij Cleopatra een zoon : CAESARION  
Gaat naar Azië : en overwint de Perzische koning Mithridates : **VENI VIDI VICI**

47 : terug in Rome en met leger naar Afrika : grote overwinning

46 : prachtige viervoudige triomftocht in Rome om overwinning op

|               |
|---------------|
| GALLIË        |
| EGYPTE        |
| PONTUS (AZIE) |
| AFRIKA        |

te vieren

wordt aangesteld als IMPERATOR en DICTATOR voor het leven (daarvan komt het Franse woord Empereur = Keizer)

zit in een GOUDEN ZETEL in de senaat  
mag de purperen toga dragen  
mag de lauwerkrans (laurier) van de overwinnaar dragen

verleent burgerrecht aan talloze onderdanen  
vermindert de belastingen  
zendt duizenden inwoners naar de overwonnen gebieden om die te bewonen en te koloniseren  
(vooral Gallie en Griekenland)  
Grieken en vreemdelingen krijgen belangrijke posten in het land  
geeft geld aan wetenschappers en kunstenaars  
laat de Alexandrijnse kalender (maankalender van 355 dagen met nu en dan een extra maand)  
verbeteren (liep maanden achter - lentefeesten vielen in de herfst) en vervangen door de  
Juliaanse kalender (365 dagen met om de 4 jaar een schrikkeljaar)  
Zijn geboortemaand heet voortaan Juli, naar zijn voornaam  
Laat Bibliotheken bouwen  
laat Theaters bouwen  
laat parken aanleggen

senaatspartij bleef zijn vijand

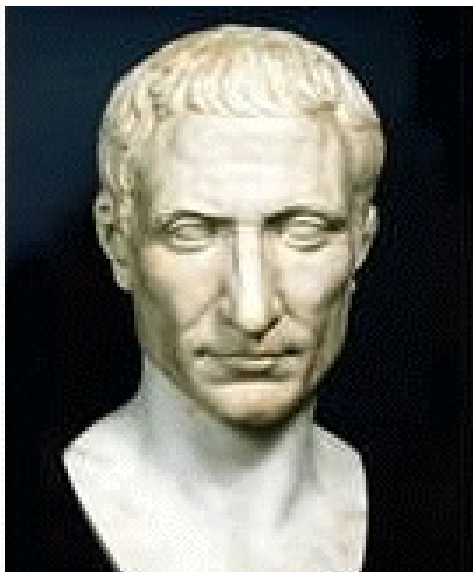
Wil 'koning' worden  
in Februari houdt hij al een ceremonie waarbij hij de **witte diadeem** - symbool van de koninklijke  
macht van de Aziaten - laat opzetten, maar dan zozegd nederig weigert.  
Hij laat dan de SIBYLLIJNSE BOEKEN raadplegen en daarin staat dat alleen een koning de Parthen  
kan overwinnen.  
Daarom zal hij op 15 maart 44 tot koning gekroond worden, maar ....  
60 republikeinen spannen tegen hem samen, geleid door Brutus (aangenomen zoon van Caesar)  
15 maart 44 (IDEN VAN MAART): gedood door 35 dolkstoten.  
Let op de voorspellingen en de droom van zijn vrouw vooraf.

TESTAMENT van Caesar (neergelegd in de tempel van Vesta)  
de 2 kleinzonen van zijn zus  
vooral : Octavius, zijn aangenomen zoon  
de tuinen van zijn paleis geeft hij aan het volk van Rome  
iedere inwoner van Rome krijgt 300 sestertiën (= +/- 25 Euro)

#### BEGRAFENIS

lijk opgebaard op het Marsveld  
lijkspelen  
hymnen om Caesar te loven en zijn moordenaars te haten  
een 'roeper' verkondigt luid alle eretitels van Caesar  
toespraak  
Enkele woorden van Antonius  
Lijk naar het Forum  
dispuut waar hij zou verbrand worden : ofwel bij de tempel van Jupiter ofwel bij de Curie van  
Pompeius  
Twee mannen komen daar plots te voorschijn, elk draagt 2 speren en een zwaard aan een riem.  
Steken het vuur aan met toortsen  
De massa begint hout op het vuur te gooien, breken alles in de omgeving af dat brandbaar is en  
gooien het op de brandstapel

de veteranen van Caesar gooien dan hun paradewapens erop  
de vrouwen gooien hun juwelen erop en de toga's van hun kinderen.



Encarta Encyclopedie Winkler Prins,  
Scala/Art Resource, NY

## bij opgave 17 : Caesar uit Encarta

Caesar, Gaius Julius (Rome 12 juli 100 v.C. – aldaar 15 maart 44 v.C.), Romeins staatsman, veldheer en schrijver, behoorde tot de familie Caesar uit het geslacht van de Julii. Hij is vooral bekend geworden door zijn snelle verovering van Gallia, zijn tocht over de Rubicon en de daarop volgende opmars in Italië, zijn vestiging van een alleenheerschappij – dwars tegen de Republikeinse traditie in –, zijn vrijages met Cleopatra en zijn dramatische dood.

Als schoonzoon van Cinna en neef van Marius had Caesar relaties met de populares, een politieke groepering die probeerde de macht van de Senaatspartij te ondermijnen. De strijd tussen optimates en populares is te beschouwen als een botsing tussen twee groeperingen binnen de adel, waarbij de eerste groep haar voornaamste steun vond in de Senaat, de tweede in het Romeinse volk. Caesar zou een belangrijke rol spelen in deze machtsstrijd en de Senaatspartij een groot deel van haar macht ontnemen.

Caesar begon zijn loopbaan als advocaat te Rome. Tussen 70 en 60 v.C. maakte hij politiek carrière: als praetor in Spanje, als aedilis, pontifex maximus en praetor urbanus. Ondertussen bemoeide hij zich met de berechting van de medestanders van Catilina, door te pleiten voor een vrijheidsstraf in plaats van de doodstraf. Eind 60 werd hij tot consul gekozen en sloot hij een verbond met Pompejus, die reeds roem had verworven in zijn strijd tegen de zeerovers en zijn veldtocht in Azië, én met Crassus, die ongehoord rijk was en vooral bekend wegens het bedwingen van de Spartacusopstand. Dit verbond noemt men veelal het eerste Driemanschap. Deze benaming is niet geheel juist, omdat hier, in tegenstelling tot het tweede Driemanschap van 43 v.C., geen sprake is van een officiële bekrachtiging, maar eerder van een privéafpraak. Dit verbond werd gesloten om te komen tot een bundeling van krachten tegen de Senaat, waarbij waarschijnlijk ieder van de drie de bedoeling had met behulp van de andere twee de macht te verwerven. Als consul schonk Caesar in 59 v.C. aan 20 000 kinderrijke gezinnen van proletariërs landerijen en trad op tegen de afpersingen van provinciale stadhouders. Hiermee verwierf hij zich zo'n populariteit dat het volk hem voor vijf jaar het Po-gebied (Gallia Cisalpina) en Illyricum toewees met drie legioenen en de Senaat hem bovendien Gallia Narbonensis, de huidige Provence, schonk. Vanuit dit laatste gebied veroverde hij in een achttal jaren geheel Gallia Transalpina tot aan de Rijn. Zijn twee expedities naar Britannia betekenden niet meer dan vlagvertoon.

Intussen hernieuwden Pompejus, Crassus en Caesar hun verbond (56 v.C.). Pompejus bespeurde echter dat zijn invloed leed onder de toenemende populariteit en reële politieke macht van Caesar. Om dit tegen te gaan wenste hij een soortgelijk commando als Caesar in Gallia had. Hiermee kwamen de drie bondgenoten tot een verdeling van de provincies: Caesar behield Gallia, Pompejus kreeg Spanje toegewezen en Crassus Syrië. In 53 v.C. sneuvelde Crassus in zijn strijd tegen de Parthen. De politieke balans leek hierdoor in het nadeel van Pompejus door te slaan. Deze en de Senaat vonden elkaar in hun gemeenschappelijke strijd tegen Caesar, die niet alleen te veel macht kreeg, maar bovendien niet geheel binnen de perken van de wet handelde. De strijd werd acuut, toen Pompejus consul sine collega (een verzachte vorm van dictatuur) werd en Caesars mandaat in Gallia afliep. Caesar kreeg op 7 jan. 49 v.C. de opdracht zijn commando neer te leggen. Pompejus werd tegelijkertijd bevolen de wapens op te nemen ter verdediging van de Republiek. Caesar trok de Rubicon over, de grens tussen zijn mandaatgebied en Italië, en gaf daarmee openlijk te kennen op een staatsgreep uit te zijn (*alea iacta est*). Pompejus en de zijnen hadden geen tijd een behoorlijk leger op de been te brengen en konden nog slechts naar het Oosten uitwijken. De burgeroorlog was een feit. Om de macht van Pompejus te breken, trok Caesar allereerst naar Spanje, dat hij gedeeltelijk onderwierp. Vervolgens zette hij de achtervolging van Pompejus in. In een eerste treffen werd hij door het goed georganiseerde leger van Pompejus verslagen. Bij Pharsalus in Thessalië lokte Caesar de beslissing uit: Pompejus werd verslagen en in Egypte vermoord. Bij zijn bezetting van Alexandrië raakte Caesar verwickeld in de troonstrijd tussen Ptolemaeus XII en diens zuster Cleopatra. Hij versloeg Ptolemaeus en plaatste Cleopatra op de troon. Uit zijn intieme relatie met de Egyptische prinses werd nog in 47 hun zoon Caesarion geboren.

Caesar kampte met allerlei problemen, zowel in de binnenlandse als in de buitenlandse politiek: niet alleen hadden allerlei kleine heersers kans gezien opnieuw gebied te heroveren, maar ook en vooral was een uiteindelijke regeling van Caesars positie in Rome zelf noodzakelijk. De buitenlandse politieke problemen bleken gemakkelijk op te lossen, getuige Caesars bliksemoverwinning op Pharnaces van Pontus, een koninkrijk ten zuiden van de Zwarte Zee (ter gelegenheid waarvan hij de beroemde woorden 'veni, vidi, vici' zou hebben uitgesproken). In Rome stuitte Caesar op meer problemen. Daar hij in 49 v.C. al tot dictator voor tien jaar was benoemd, was het zaak zijn positie voor de toekomst veilig te stellen. In 45 v.C. gelukte hem dat formeel en werd hij dictator voor onbepaalde tijd. Bovendien was hij reeds tribuun, pontifex maximus en opperbevelhebber. Met andere woorden: Caesar was absoluut heerser, maar zag geen kans zijn feitelijke positie te legitimeren. Dit vooral omdat de tegenstanders van een dergelijke dictatuur nog te machtig waren en de republikeinse sympathieën te groot. Gevolg hiervan was dat Caesar binnen één jaar na zijn aankomst in Rome vermoord werd: op de Idus (15) van maart 44 v.C. werd hij voor de Senaatszaal door een zestigtal republikeinen onder leiding van Brutus en Cassius aangevallen en neergestoken.

In de korte tijd dat Caesar regeerde, heeft hij binnen Rome vele hervormingen doorgevoerd. Op sociaal gebied bracht hij, in aansluiting op de Gracchen, enige fundamentele veranderingen teweeg: zo verbeterde hij de werkgelegenheid en korenvoorziening. Ook waagde hij voor het eerst een kolonisatie buiten Italië, waarmee hij poogde de bevolking van de landprovincies voor zich te winnen (tevorens was het namelijk hun land dat ingenomen werd om Romeinse kolonisten te vestigen). Bovendien verleende hij hun het burgerrecht. Hij regelde de schulden, stelde een nieuwe kalender vast, reorganiseerde het verkeer en vermaakte het volk met publieke spelen.

Hoe men Caesar ook wil beoordelen, het valt moeilijk te ontkennen dat hij, ondanks zijn slimme machtspolitiek, een gematigde figuur was, die zijn best deed geen van de partijen van zich te vervreemden.

Caesar als schrijver. Caesar was ook schrijver en redenaar van formaat. Zijn redevoeringen zijn verloren gegaan, evenals zijn poëzie (o.a. epigrammen), een pamflet *Anticato*, gericht tegen de nagedachtenis van Cato, en een grammaticale verhandeling, *De analogia*. Bewaard gebleven zijn de *Commentarii de bello Gallico* (zeven boeken) en *De bello civili* (drie boeken). In *De bello Gallico* beschrijft Caesar jaar voor jaar de gebeurtenissen die leidden tot de algehele bezetting van Gallia; de beschrijving van de laatste jaren van deze strijd, 51 en 50, is door zijn adjudant Aulus Hirtius in een achtste boek toegevoegd; in *De bello civili* worden de eerste twee jaren van de burgeroorlog tussen Caesar en Pompejus (49 en 48) beschreven; Aulus Hirtius voegde een boek toe over de verdere strijd in Alexandrië, anderen over die in Afrika en Spanje. De *Commentarii de bello Gallico* zijn geen geschiedwerk in de eigenlijke zin van het woord; zij hebben de vorm van ambtelijke rapporten die door de auteur niet zonder politieke oogmerken zijn opgesteld, geschreven in een sobere, met de tendenties van het Atticisme overeenkomende stijl en vrij van pathos en retoriek. Cicero bewonderde deze geschriften zeer.

Behalve Suetonius en Cicero schreef ook Plutarchus zijn biografie. In de literatuur heeft de figuur van Caesar steeds tot de verbeelding van schrijvers gesproken. Behalve Shakespeare, wijdden ook Dante, Voltaire, Shaw, Brecht en Wilder werken aan hem.

UITG: *De bello Gall.*: d. O. Seel (21968); d. G. Dorminger (61980; met Duitse vert.). – *De bello Civ.*: d. A. Klotz (31969), d. G. Dorminger (51979; met Duitse vert.).

Microsoft® Encarta® Encyclopedie 2002 Winkler Prins. © 1993-2001 Microsoft Corporation. Alle rechten voorbehouden.

# DE BELLO GALLICO

*over de Gallische oorlog*

## BOEK I

## CAIVS IVLIVS CAESAR

Gallië bestaat in zijn volle uitgestrektheid uit drie delen. Eén daarvan wordt bewoond door de Belgen, een ander door de Aquitaniërs en het derde door mensen die in hun eigen taal Kelten en in de onze Galliërs genoemd worden. Deze volken verschillen alle drie onderling op het punt van taal, instellingen en wetten. De Galliërs worden door de Garunna (Garonne) gescheiden van de Aquitaniërs, en worden door de Matrona (Marne) en Sequana (Seine) van de Belgen gescheiden.

Van al deze volken zijn de Belgen het dapperst. Dat komt doordat zij het verst verwijderd zijn van de beschaafde levenswijze van de Provincie; ook doordat ze maar heel zelden bezoek krijgen van kooplieden en er in hun land dus bijzonder weinig luxe artikelen worden ingevoerd, die de verslapping in de hand werken : ten slotte doordat ze de naaste bureu zijn van de Germanen die aan de overzijde van de Rhenus (Rijn) wonen, met wie zij zonder onderbreking oorlog voeren. Dit geldt ook voor de Helvetiërs; die zijn dapperder dan de overige Galliërs omdat ze bijna dagelijks strijd leveren met de Germanen, wanneer zij deze van hun grenzen verjagen, of wanneer zij zelf Germaans gebied binnenvallen.

Van deze drie delen begint datgene waarvan ik gezegd heb, dat het door de Galliërs bewoond wordt, bij de rivier de Rhodanus (Rhône); het wordt begrensd door de Garonne, de Oceaan en het land der Belgen, komt ook aan de kant van de Sequanen en Helvetiërs tot aan de Rhenus en strekt zich verder uit naar het noorden. Het gebied van de Belgen begint bij de uiterste grens van dat der Galliërs, reikt tot aan de benedenloop van de Rhenus en strekt zich uit naar het noordoosten. Aquitanië ligt tussen de Garonne, de Pyreneeën en dat deel van de Oceaan, dat aan Spanje grenst. Het is naar het noordwesten gekeerd.



K  
A  
no



opgave 19 :  
EIZER  
UGUSTUS  
vrijdag 27  
vember 2003

Encarta Encyclopedie Winkler Prins, Culver Pictures

12. OCTAVE.

Was neef van Julius Caesar  
In testament van Caesar als erfgenaam aangeduid (was toen 19 jaar oud)

**PORTRET VOLGENS SUETONIUS :**

was nogal klein van gestalte  
licht krullend haar met blonde schijn  
haviksneus  
mooi gezicht

natuurlijke imposante uitstraling : een Galliër die de kans had om hem in de Alpen in een ravijn te duwen, deed dat toch niet omdat hij zo'n goddelijke gestalte niet durfde aanraken  
wakkere ogen keek streng en hield ervan dat de anderen hun ogen neersloegen als hij hen aankeek.

Zwakke gezondheid. Was dikwijls ernstig ziek. Verdroeg geen koude, geen hitte. Moest zich bijzonder goed verzorgen of laten behandelen. Wrijvingen, zweetkuren, douches, baden enz...

Zeer bijgelovig : nam altijd een mantel van zeehondenleer mee  
had vreselijke angst voor onweer en bliksem

heet dan voluit : **CAIVS IVLIVS CAESAR AVGVSTVS IMPERATOR**

Moet in het begin oorlog voeren tegen ANTONIUS

Antonius vlucht naar Egypte en huwt er met CLEOPATRA

Augustus levert veldslag bij Alexandrië

Antonius verslagen. Keert terug naar Cleopatra. Denkt dat ze dood is en pleegt zelfmoord

Cleopatra probeert nu Augustus te verleiden, maar dat lukt niet, pleegt dan ook zelfmoord

werd : PONTIFEX MAXIMUS (hoofd van de godsdienst)



CONSUL voor vele jaren en daarmee ook opperbevel over het leger met de titel  
IMPERATOR

TRIBUUN die de wetten liet stemmen door het volk

SCHATBEWAARDER : hij besliste over de schatkist

PRINCEPS (vandaar het woord prins) : de eerste onder het volk. (deze titel wilde hij wel, niet die van koning)

krijgt : eretitel AUGUSTUS (= de verhevene)

bestuur : Staande legers aan de grenzen. Soldaten moeten 30 jaar in het leger en mogen in die tijd niet huwen. (vanaf ongeveer 15 jaar tot 45 jaar)

Soldaten krijgen soldij (solidus = gouden munt), vandaar het woord soldaat. Ze kregen echter ook een portie zout, die ze zelf konden gebruiken of verkopen.

Herstelt meer dan 60 tempels in Rome

Mensen zonder kinderen moeten extra belastingen betalen. Kinderen krijgen was een plicht, want alleen zo kon men de staat steunen. (de jongens konden dan soldaat worden, de meisjes konden later kinderen baren). Ongehuwden en gescheiden mensen betaalden dus meer belastingen. Daarom zullen vele mensen kinderen ADOPTEREN

In het begin van zijn regering moest hij oorlog voeren tegen Antonius, later was hij meer gesteld op orde en rust in zijn rijk. Dit is de **PAX ROMANA** (gewapende vrede)

Deed één poging om het Romeinse Rijk uit te breiden. Stuurt VARUS naar de Germanen, maar die leidt een nederlaag in het **TEUTOBURGERWALD**. Octavius was zo onder de indruk dat hij steeds maar herhaalde :

**VARUS, GEEF ME MIJN LEGIOENEN WEER !**

Tijdens zijn regering werd Jezus Christus geboren (Kerstmis) tijdens een **VOLKSTELLING** (die moest dienen om de belastingen te kunnen heffen)

Vele legenden over Augustus (Selma Lagerlöf : Christuslegenden : De Keizer en de Sibylle)

**CICERO** was de bekendste tijdgenoot van Augustus, maar ook een tegenstander van hem. Augustus heeft hem ter dood laten brengen en het hoofd aan Antonius geschonken, die de tong met een naald doorboorde

**TITUS LIVIUS** was een grote vriend van Augustus

**MAECENAS** was de grote scheldschietter van Augustus. Van hem hebben we het woord mecenas in onze taal gekregen. Nu spreken we meer van sponsor.

Laatste woorden van Augustus :

**IK LAAT , IN PLAATS VAN EEN STAD UIT BAKSTEEN, EEN STAD UIT MARMER NA.**

Sterft in 14 na Christus

## TIBERIUS (14-37)

Zoon van LIVIA, die gehuwd was met Augustus, uit een eerder huwelijk  
 Aangenomen zoon van Augustus (was zijn stiefzoon)  
 was 55 jaar toen hij keizer werd  
 was gehard door het soldatenleven  
 goede bestuurder. Overal in het rijk is er welvaart  
 In de senaat zijn er die hem willen vermoorden. Hij wordt daardoor uiterst achterdochtig  
 en laat bij de minste aanwijzing mensen terechtstellen. Veel senatoren worden gedood.  
 Hij is zo ongerust en voelt zich in Rome zo onveilig dat hij zich terugtrekt op het eiland  
 CAPRI.  
 Sterft er eenzaam en vol haat op 80 jaar.  
 Tijdens zijn regering sterft Christus aan het kruis (Pasen)

## CALIGULA (37-41)

neef van Tiberius  
 soldatenlaarsje : lieveling van de soldaten als kind  
 In het leger opgegroeid  
 wordt ernstig ziek en krankzinnig.  
 Roept zichzelf uit tot GOD  
 laat rijke mensen en grootgrondbezitters ter dood brengen en hun goederen verbeurd  
 verklaren.  
 Heft zware belastingen  
 In zijn paleis gedood door een officier van zijn Pretoriaanse Wacht.

## CLAUDIUS (41-51)

nonkel van Caligula  
 was als kind het 'enfant terrible' van zijn familie  
 kreeg daarom veel stokslagen  
 werd door iedereen uitgelachen  
 knikkend hoofd en knieën  
 stotterde  
 kwijlde  
 werd door iedereen bespot, werd als zwakzinnig beschouwd en dus ongevaarlijk.  
 Was een boekenwurm, schreef zelf een boek over de geschiedenis van de Etrusken  
 was 50 jaar toen hij keizer werd uitgeroepen door de Pretoriaanse Wacht  
 heeft zich kunnen redden van de uitmoording van zijn familie door zich als zwakzinnig  
 voor te doen.  
 Bij de moord op Caligula had hij zich achter een gordijn verstopt. Een wachter zag zijn  
 voeten en haalde hem achter het gordijn uit, bracht hem bij de andere wachters. Spottend  
 werd hij begroet als de nieuwe keizer. Brengt de nacht door in de kazerne. De volgende  
 dag roept het volk naar de nieuwe keizer, en Claudius wordt dan naar voren geschoven en  
 wordt dus eerder toevallig keizer.  
 gehuwd met AGRIPPINA (zus van Caligula), die al een zoontje had : NERO - wordt  
 geadopteerd door Claudius  
 laat een groot AQUADUCT aanleggen vanuit de bergen naar Rome (68 km lang)  
 laat in OSTIA een grote haven aanleggen  
 Agrippina liet hem vergifigen om ervoor te zorgen dat niet zijn zoon BRITANNICUS  
 keizer zou worden, maar haar eigen zoon NERO.

## NERO

(51 - 68)  
 Lui van karakter  
 werd opgevoed door de beste leermeester en filosoof van zijn tijd : SENECA  
 op 17 jaar, na dood van Claudius door de Pretoriaanse Wacht uitgeroepen tot keizer.  
 laat het bestuur over aan zijn moeder AGRIPPINA en SENECA : goed en wijs bestuur  
 plots wil hij alleen het land besturen. Laat zijn moeder Agrippina vermoorden  
 heeft een zwakke stem maar oefent die in het voordragen van gedichten en liederen  
 was aanvankelijk heel goed : als hij een terdoodveroordeling moest ondertekenen, zuchtte  
 hij : "Ach, had ik maar nooit leren schrijven !"

Hield ontzettend veel van paarden en wedrennen. Trad zelf op als wagenmenner in het circus

Ging naar Griekenland om deel te nemen aan de grote spelen als dichter en als wegenmenner.

Verplichtte de mensen aan de feesten en spelen aanwezig te zijn. Niemand mocht daarbij zijn plaats verlaten. Op straffe van dood.

Dat was ook zo bij de VIJFDAAGSE FEESTEN

Op het einde daarvan trpate hij zijn zwangere vrouw POPPAEA met de hiel in de buik, waardoor ze stierf.

Droeg nooit tweemaal dezelfde kleren

Als jongeling was hij een nachtbraker in Rome, verrichtte veel kwaad.

steekt Rome in brand en zingt daarbij over de ondergang van Troje (= legende !)

bouwt het DOMUS AUREUS : het gouden huis op de plaats van de brand (van Palatinus tot de Esquinalis)

laat de christenen vervolgen

heeft de staatskas totaal geplunderd

Rooft zelfs de tempels leeg

In Gallië begint de opstand tegen hem. Gevolgd door Spanje onder leiding van GALBA (volgende keizer, niet uit het geslacht van de Caesars).

In Rome wordt hij tot 'staatsvijand' uitgeroepen

vlucht naar een villa buiten Rome

Hoort de ruiters naderen

Zegt : " De wereld gaat een groot kunstenaar verliezen !"

Snijdt zichzelf de keel door.

Hij was de laatste CAESAR

opgave 21 :

HET IMPERIUM ROMANUM  
Kaart op het bord

vrijdag 28 november 2003

TITUS (79-81)

vernietigt de tempel van Jeruzalem. Alleen de KLAAGMUUR blijft over  
uitbarsting van de Vesuvius : Pompei, Herculaneum en Stabiae onder as en lava bedolven  
een dag zonder goede daad noemde hij : 'EEN VERLOREN DAG'

TRAIANUS (98-117)

eerste brug over de Donau  
zuil van Trajanus in Rome

HADRIANUS (117-138)

Hadrianuswal in Engeland  
slaat de joodse opstand neer en verjaagt de joden uit Jeruzalem (DIASPORA)  
Villa van Hadrianus buiten Rome

MARCUS AURELIUS (161-180)

triumfboog in Rome  
ruiterstandbeeld : voorbeeld voor alle latere ruitersstandbeelden

CONSTANTIJN DE GROTE (306-337)

christendom wordt godsdienst van het Romeinse Rijk  
in 330 vertrekt hij naar de nieuwe hoofdstad van zijn rijk : CONSTANTINOPEL  
(BYZANTIUM of ISTAMBOEL)

ROMULUS AUGUSTULUS (475-476)

Laatste keizer van het West-Romeinse Rijk.



13. MARC AURÈLE.



**VIDEO**  
**VIDES**  
**VIDET**  
**VIDEMUS**  
**VIDETIS**  
**VIDENT**

**AUDIO**  
**AUDIS**  
**AUDIT**  
**AUDIMUS**  
**AUDITIS**  
**AUDIUNT**



Januarius : Januari : Janus : tweehoofdige God

Februarius : Februari : februa (riem van geitenvel : Lupercalia)

Martius : Maart : mars god Mars

Aprilis : April : aperire = openen

Maius : Mei : maius : de god die toename brengt, die laat groeien

Junius : Juni : iuno : Juno echtgenote van Jupiter = Hera

Julius : Juli : iulius = Iulius Caesar

Augustus : augustus : Caesar Augustus

Septembris : September : septem = 7

Octobris : Oktober : octo = 8

Novembris : November : novem = 9

Decembris : December : decem = 10

## CHRONOGRAM

FEEST **V**RO EN **L**ANG  
LAAT **K**LINKEN ONS GEZANG  
LAAT **S**CHALLEN EEN **T**ROMPET  
VOOR **P**LUK **V**AN **D**E PETTEFLET

In welk jaar wordt de 50<sup>e</sup> verjaardag gevierd van Pluk Van De Petteflet ?

**HOEVEEL IS JE EIGEN NAAM IN ROMEINSE  
CIJFERS ?** Maak een chronogram van je eigen naam.

**LUC** = 50 + 5 + 100 = 155  
**CIEN** = 100 + 1 + 50 = 151  
Tezamen = 155 + 151 = 306

## ANAGRAM

ROMA -> AMOR  
MORA  
ORAM

LUCAS -> CULAS  
CLAUS

LUCAS CIELEN -> CULAS CELINE  
CLAUS NELICE

Probeer een anagram te maken met je eigen voornaam en naam

---

## PALINDROOM

ROMA IBI TIBI SEDES IBI TIBI AMOR

Baas, neem een racecar, neem een Saab  
Daar eiste hy z'n ei, en zy het sieraad.  
God, red nu 'ns een underdog  
Nora bedroog, o zo groot, de baron  
Pakte m'n opa je japon met kap ?  
Tevreden kneep een kneder vet  
Toon Nevada na Canada, vennoot  
Tooi die idioot  
Mooie zeeman nam Anna mee, zei oom.

Parterretrap - aja - meetsysteem - racecar - lepel - pop - kok - raar - lul -  
redder - dood - kook - level - anna - kak - pap - negen - bob - [s.o.s](#) - sas  
- daad - kaak - wouw - ozo - rekker - radar - non - neten

# MOZAIEK

verhaal

Geboorte, leven en dood van Christus

De apostelen na de dood van Christus, verrijzenis, hemelvaart, Pinksteren

verspreiding van het geloof

## De KATHOLIEKE KERK

**PAUS** hoofd van de kerk, in Rome : PAUS JOHANNES XXIII

**KARDINALEN** : verkiezen de paus, staan dikwijls aan het hoofd van een land katholieken, ze zijn dan ook **AARTSBISSCHOPPEN**

**BISSCHOP** : hoofd van een kerkprovincie

**PASTOOR** : hoofd van een parochie

**PRIESTER** : leidt de eredienst

**MONNIKEN** : kloosterlingen

**ABT** : hoofd van een klooster of abdij.

## CHRISTELIJKE KERKEN

**ORTHODOXEN** (Rusland, Griekenland) **ICONEN**

**PROTESTANTEN** (dominee)

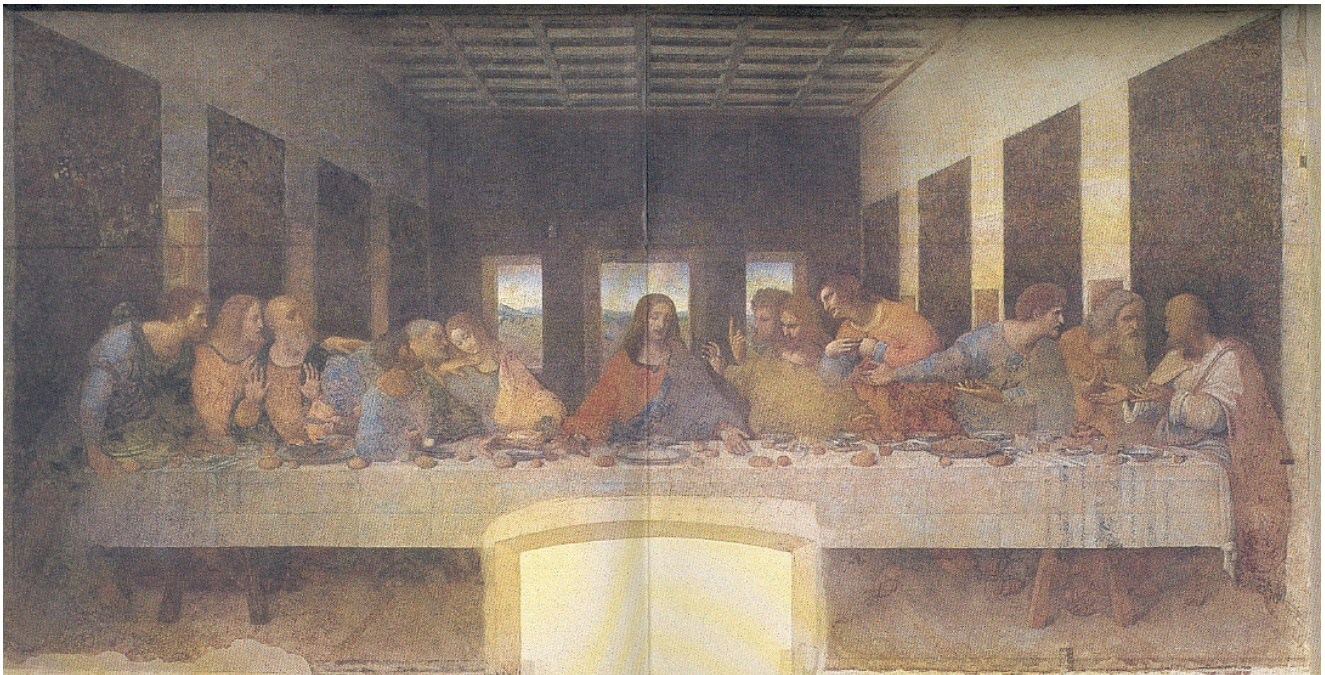
**ANGLICANEN** (Britse koningin is hoofd van de kerk)

**GETUIGEN VAN JEHOVA**

**MORMONEN** (ZEVENDEDEGSAVENTISTEN) : geloven dat Christus ook in Amerika heeft geleefd.

**QUAKERS** (cornflakes, Fisher Price)

**ANTROPOSOFEN** (Steinerscholen)



HET LAATSTE AVONDMAAL Leonardo Da Vinci Milaan

## DICTEE

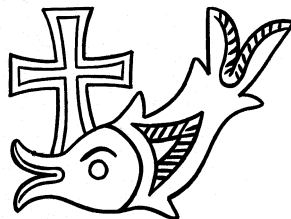
Jezus Christus werd bij het begin van onze jaartelling geboren in Bethlehem. Zijn geboortedag heet KERSTMIS. Hij vlucht met zijn ouders, Maria en Jozef, naar Egypte. Na de dood van Herodes woont hij in Nazareth. Toen hij 30 jaar oud was, liet hij zich dopen door Johannes De Doper in de Jordaan. Van dan af trekt hij door het land, verkondigt Gods woord en verricht vele wonderen. Hij heeft 12 leerlingen die wij APOSTELEN noemen. Zij volgen hem overal. In het jaar 33 wordt hij gekruisigd op GOEDE VRIJDAG. Drie dagen later verrijst hij uit het graf (PASEN) en 40 dagen daarna stijgt hij op ten hemel. De vier EVANGELIËN vertellen over het leven van Jezus.

## CHRISTELIJKE SYMBOLEN

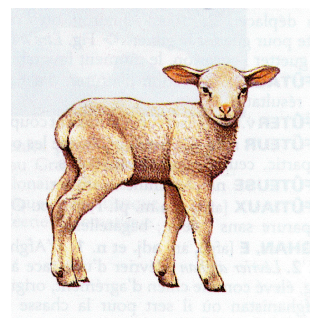
- KRUIS :** kruis waaraan Christus is gestorven  
**LAMMETJE :** het Lam Gods. Jezus is als een onschuldig lam geofferd. Dikwijls afgebeeld met stok en wimpel.  
**DUIF :** witte duif als symbool van de goddelijke Geest  
**VIS :** verwijzing naar het wonder van de vissen en broden  
**INRI :** IESVS NAZARENVS REX IVDEORVM  
**CHIRO** (de Griekse letter CHI en de Griekse letter RHO in elkaar : eerste twee letters van Christus XP  
**IHS :** Eerste 3 Griekse letters van IESOUS IHΣΟΥΣ  
In Hoc Signo (vinces) In dit teken zult gij overwinnen (keizer Constantijn in strijd met Maxentius zag het kruis aan de hemel met onderschrift IHS. In 312. In 313 Edict van Milaan : Christendom wordt geoorloofde godsdienst.  
**A en Ω :** Christus is de ALPHA en de Omega : begin en einde.  
**NIMBUS :** lichtend schijfje rond of boven het hoofd van Christus of een heilige

KRUIS

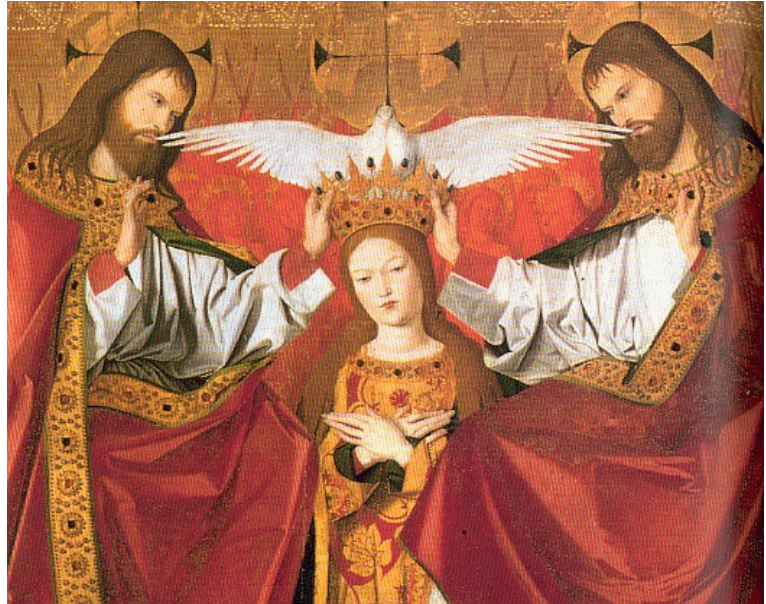
VIS



LAM



DUIF



NIMBUS



CHIRO



de 12 apostelen

**afbeelding : HET LAATSTE AVONDMAAL (zie blad 61, opgave 27)**

van links naar rechts zien we :

Bartolomeus - Jakobus de Mindere - Andreas - Judas Iskariot - Johannes - CHRISTUS  
Thomas - Jakobus de Meerdere - Philippus - Matteus - Judas Thaddeus - Simon

|                                 |  |  |
|---------------------------------|--|--|
| <b>Bartolomeus :</b>            | staat links aan het hoofd van de tafel   | <b>BART</b>                                |
| <b>Jakobus de Mindere :</b>     | tweede van links, naast Bartolomeus  | <b>JACQUES, JACK</b>                       |
| <b>Andreas :</b>                | derde van links te beginnen, naast Jakobus de Mindere. Heft de twee handen met de palmen naar voor.                                  | <b>ANDRÉ</b>                               |
| <b>Judas Iskariot</b>           | later vervangen door Mathias : Judas zit links naast Christus, heeft geldbeurs vast.   |  |
| <b>Petrus :</b>                 | tweede hoofd links naast Christus, zit derde links naast Christus. Buigt achter Judas Iskariot door om iets tegen Johannes te zeggen | <b>PETER - PIET - PIERRE</b>               |
| <b>Johannes de Evangelist :</b> | zit links naast Christus, is de jongste van allen, beetje vrouwelijk van gestalte  | <b>JEAN - JO - JOHAN - HANNES - WANNES</b> |
| <b>Thomas :</b>                 | eerste rechts naast Christus   | <b>TOM</b>                                 |
| <b>Jakobus de Meerdere :</b>    | twee rechts naast Christus, Thomas staat achter hem  |  |
| <b>Philippus :</b>              | derde rechts van Christus, staat recht en wijst naar eigen borst   | <b>FILIP, FLIP</b>                         |
| <b>Matteus de Evangelist :</b>  | derde van rechts te beginnen, twee handen naar links gericht. Blauw-groen kleeft.  | <b>MATTHIEU</b>                            |
| <b>Judas Taddeus :</b>          | tweede van rechts, tussen Simon en Matteus   |  |
| <b>Simon de Zeloot :</b>        | zit aan het hoofd rechts   | <b>SIMON</b>                               |

## **Paulus**

**PAUL, POL**

De vier evangelisten

**MATTEUS**  
**MARCUS**  
**LUKAS** schreef ook de Handelingen van de Apostelen  
**JOHANNES** schreef ook de Openbaring of Apocalyps

voorgesteld door een **ENGEL**  
voorgesteld door een **LEEUEW**  
voorgesteld door een **OS**  
voorgesteld door een **ADELAAR**



de kerkvaders  
**AMBROSIUS**

**4<sup>e</sup> eeuw : bisschop van Milaan  
dichter van de kerkelijke hymnen**

*met een bijenkorf of zwerm bijen om zijn mond.*

*Dit laatste berust op een legende die van Ambrosius vertelt dat in zijn prille jeugd een bijenzwerm tijdens zijn slaap op zijn mond kwam rusten alvorens hemelwaarts op te stijgen ten teken van zijn toekomstige honingvloeiende (mellifluens) welsprekendheid (Ambrosius geldt ook als patroon van de bijenhouders).*



**AUGUSTINUS (eind 4<sup>e</sup> eeuw en begin 5<sup>e</sup> eeuw)**

de Wisigoten veroverden Rome

Stierf toen de Vandalen zijn woonplaats Hippo in Afrika belegerden

leerling van Ambrosius

*Doorslaggevend werd de indruk die de bisschop van Milaan, Ambrosius, op hem maakte. Diens allegorische bijbeluitleg nam ook zijn intellectuele bezwaren tegen de bijbel weg. Vooral de brieven van Paulus maakten grote indruk op hem. Hij vertelt zelf, hoe hij tijdens een geestelijke crisis in 386 in de tuin van zijn woning te Milaan een kind hoorde zingen: tolle lege (= neem en lees) en daarop zo getroffen werd door het lezen van Rom. 13:13 en 14, dat hij besloot christen te worden. Hij aanvaardde Christus door toe te treden tot de kerk en door zich tevens af te zonderen van de 'wereld'. Bij dit laatste stond hem het voorbeeld van de kluisenaar Antonius voor ogen. Hij beëindigde zijn concubinaat, besloot voortaan ongehuwd te blijven en gaf ook zijn beroep van retor op.*

**Leer van de Heilige Drievuldigheid**

**leer van de Erfzonde (en doopsel !)**



## HIËRONYMUS



tijdgenoot van Augustinus  
leefde in Bethlehem  
vertaalde de Bijbel in het Latijn : de  
Vulgaat  
zeer geschokt door de val van Rome  
Legende van de leeuw en de ezel

**GREGORIUS DE GROTE (PAUS)** (gestorven in 604 en laatste kerkvader) zesde eeuw

Gregoriaanse muziek

voorbeeld gregoriaanse muziek kopiëren om te zingen in de klas



kerkvader, (Kerklat.: *pater ecclesiae*), van oudsher gebruikelijke aanduiding voor de schrijvers en leraren (meest bisschoppen) van de vroeg-christelijke Kerk, wier theologische werken bewaard zijn gebleven. Zij die ketterse leringen hebben gehuldigd of geen voorbeeldig christelijk leven hebben geleid, kunnen niet tot de kerkvaders worden gerekend. De grote kerkvaders van het Westen zijn: Ambrosius, Aurelius Augustinus, Hiëronymus, Gregorius de Grote (zie Gregorius [pausen]); van het Oosten: Athanasius, Basilius de Grote, Gregorius van Nazianze, Johannes Chrysostomus. De bestudering van de werken van de meer dan 300 kerkvaders (Lat.: *patres*) heet patrologie. Men rekent de patristische periode (dwz. de tijd van de kerkvaders) in het Westen tot Gregorius de Grote (gest. 604) of Isidorus van Sevilla (gest. 636), tegenwoordig ook wel tot Beda Venerabilis (gest. 735); in het Oosten tot Johannes Damascenus (gest. 749).

**HET KERKELIJK JAAR**

|                  |              |   |
|------------------|--------------|---|
| <b>zondag</b>    | <b>30.11</b> | <b>ADVENT vierde zondag vóór Kerstmis : (advenire = aankomen)<br/>Eerste dag van het Kerkelijk Jaar</b>   |
| <b>donderdag</b> | <b>25.12</b> | <b>KERSTMIS geboorte van Jezus :</b>  |
| <b>zondag</b>    | <b>28.12</b> | <b>ONNOZELE KINDEREN kindermoord in Bethlehem door Herodes</b>  |
| <b>donderdag</b> | <b>1.1</b>   | <b>NIEUWJAAR : besnijdenis en naamgeving van Jezus</b>  |
| <b>dinsdag</b>   | <b>6.1</b>   | <b>DRIEKONINGEN : bezoek van de Drie koningen aan Jezus.<br/>Vroeger was op deze datum het Kerstfeest.<br/>OPENBARING (EPIPHANIA) : Christus wordt gedoopt in de<br/>Jordaan door Johannes de Doper</b> |
| <b>maandag</b>   | <b>2.2</b>   | <b>LICHTMIS : Jezus wordt opgedragen in de Tempel, reiniging van<br/>Maria</b>  |
| <b>woensdag</b>  | <b>25.2</b>  | <b>ASWOENSDAG : begin van de vasten: 40 dagen vóór Pasen :<br/>Christus begint zijn vastenperiode in de woestijn</b>  |
| <b>zondag</b>    | <b>4.4</b>   | <b>PALMPASEN : Palmzondag. Blijde intocht van Jezus in Jeruzalem</b>  |
| <b>donderdag</b> | <b>8.4</b>   | <b>WITTE DONDERDAG : Christus houdt het Laatste Avondmaal.<br/>Voetenwassing</b>  |
| <b>vrijdag</b>   | <b>9.4</b>   | <b>GOEDE VRIJDAG : kruisdood van Christus</b>   |
| <b>zondag</b>    | <b>11.4</b>  | <b>PASEN : verrijzenis van Christus</b>   |
| <b>donderdag</b> | <b>20.5</b>  | <b>HEMELVAART : Christus stijgt ten hemel</b>   |
| <b>zondag</b>    | <b>30.5</b>  | <b>PINKSTEREN : nederdaling van de H. Geest</b>   |
| <b>donderdag</b> | <b>24.6</b>  | <b>SINT JAN geboorte van Johannes de Doper</b>  |

**CHRISTELIJKE TIJDREKENING**

Het christendom heeft de tijdsindeling bepaald :

we rekenen de jaren vóór Christus' geboorte en de jaren na Christus' geboorte  
Rome is gesticht in 753 vóór Christus' geboorte  
We leven nu in het jaar 2003 na Christus' geboorte

## UIT DE EVANGELIËN

### **Uit het evangelie van LUKAS :** *LUKAS, hoofdstuk 2*

1. In die dagen nu verscheen er een besluit van keizer Augustus om een volkstelling over heel de wereld te houden.
2. Deze volkstelling had plaats eer Quirinius landvoogd van Syrië was.
3. Allen gingen op reis om zich aan te geven, ieder naar zijn eigen stad;
4. En daar Jozef uit het huis en het geslacht van David was, vertrok ook hij uit Galilea, uit de stad Nazareth, naar Judea naar de stad van David, Bethlehem geheten,
5. om zich aan te geven met Maria, zijn verloofde vrouw, die in gezegende omstandigheden was.
6. Terwijl ze daar waren, brak de tijd van haar moederschap aan;
7. Zij baarde haar eerstgeboren zoon, wikkelde hem in doeken, en legde hem neer in een kribbe; want in het nachtverblijf was voor hen geen plaats.
8. Nu waren er herders in die streek, die in het open veld overnachtten en hun kudden bewaakten.
9. Eensklaps stond er voor hen een engel des Heren, en de glorie des Heren omstraalde hen; een hevige vrees greep hen aan.
10. Maar de engel sprak tot hen : Vreest niet; want ziet, ik verkondig u een grote vreugde, die voor het hele volk is bestemd,
11. Heden is u in de stad van David een verlosser geboren, Christus de Heer !
12. Dit zal u het teken zijn : gij zult een kindje vinden, dat in doeken is gewikkeld, en in een kribbe ligt.
13. En plotseling was de engel door een hemelse legerschare omringd; ze loofden God en zeiden:
14. Glorie aan God in den hoge, en vrede op aarde onder de mensen van goede wil !
15. Toen de engelen weer naar de hemel waren gevaren, spraken de herders tot elkander : laat ons naar Bethlethem gaan, om te zien wat er gebeurd is, en wat de Heer ons bekend heeft gemaakt.
16. Ze snelden er heen en vonden Maria en Jozef met het Kindje, dat in de kribbe lag.
17. Toen ze het zagen, verhaalden ze wat hen over dit Kind was gezegd.

### **Uit het evangelie van MATTEÛS** *hoofdstuk 2*

1. Toen Jezus nu geboren was te Bethlethem van Juda in de dagen van koning Herodes, zie, toen kwamen er Wijzen uit het oosten te Jeruzalem.
2. Ze zeiden : Waar is de Koning der joden, die zo juist geboren moet zijn ? Want we hebben zijn ster in het oosten gezien, en zijn gekomen om Hem te aanbidden.
3. Toen koning Herodes dit hoorde, werd hij ontsteld, en heel Jeruzalem met hem.
4. Hij riep alle opperpriesters en schriftgeleerden van het volk bijeen en vroeg ze, waar de Christus zou worden geboren.
5. Ze zeiden hem : in Bethlethem van Juda, want zo is er geschreven door de profeet :
6. En Gij, Bethlethem, land van Juda, zijt zeker de minste niet onder de hoofdplaatsen van Juda; want uit u zal een vorst voorkomen, die mijn volk Israël leiden zal.
7. Toen ontbood Herodes heimelijk de Wijzen en ondervroeg ze nauwkeurig over de tijd waarop hen de ster was verschenen.
8. Hij zond ze naar Bethlethem en sprak : gaat en doet zorgvuldig navraag naar het kind, en als gij het hebt gevonden, meldt het me dan, opdat ook ik het ga aanbidden.

9. Toen ze de koning hadden aangehoord, gingen ze heen. En zie, de ster die ze in het oosten hadden gezien, ging voor hen uit, totdat ze kwam boven de plaats, waar het kind was, en daar bleef staan.
10. Toen ze de ster zagen, waren ze buitengewoon verheugd.
11. En toen ze het huis waren binnengetreden, vonden ze het kind met zijn moeder Maria; ze vielen ter aarde neer en aanbaden het. Ze openden hun schatten en boden het geschenken aan : goud, wierook en mirre.
12. En daar ze in een droom waren gewaarschuwd om niet naar Herodes terug te keren, vertrokken ze langs een andere weg naar hun land.

### **Uit het evangelie van MARKUS**

#### *hoofdstuk 11*

1. Toen zij Jeruzalem naderden bij Betfage en Bethanië op de Olijfberg, zond hij twee van zijn leerlingen vooruit
2. en zei tot hen : Gaat naar het dorp dat tegenover u ligt. Zodra gij daar binnenkomt, zult gij er een veulen vinden vastgebonden, waarop nog geen mens heeft gezeten ; maakt het los en brengt het hier.
3. Zo iemand u zegt : Wat doet gij daar ? Zeg dan : De Heer heeft het nodig, maar hij stuurt het dadelijk hier terug.
4. Ze gingen heen en vonden een veulen, vastgebonden voor de deur buiten op straat en ze maakten het los
5. Enige omstaanders zeiden tot hen : Wat hebt gij dat veulen los te maken ?
6. Ze antwoordden hen zoals Jezus hen bevolen had, en men liet ze begaan.
7. Ze brachten het veulen bij Jezus en legden er hun mantels op, en hij zette zich daarop neer.
8. Nu spreidden velen hun mantels over de weg en anderen de groene twijgen die ze op de velden hadden gekapt.
9. En zij, die voorop gingen en volgden, riepen : Hosanna !
10. Gezegend die komt in de naam des Heren, Hosanna in den hoge !
11. Zo trok hij Jeruzalem en de tempel binnen.

### **Uit het evangelie van JOHANNES**

#### *hoofdstuk 19*

12. Pilatus trachtte Christus in vrijheid te stellen. Maar de joden schreeuwden het uit : Als ge hem vrijlaat, zijt ge niet keizersgezind. Wie zich voor koning uitgeeft, staat tegen de keizer op.
13. Toen Pilatus dit hoorde, leidde hij Jezus naar buiten, en zette zich op de rechterstoel neer op de plaats die Lithostrotos heet, Gabbata in het Hebreeuws.
14. Het was nu daags voor het Paasfeest, ongeveer het zesde uur. En hij sprak tot de joden : Ziet uw koning.
15. Maar ze schreeuwden : Weg, weg met hem ! Kruisig hem ! Pilatus zei hen : Zal ik uw koning kruisigen ? De opperpriesters antwoordden : We hebben geen koning dan Caesar !
16. Toen gaf hij hem aan hen over om gekruisigd te worden. Men voerde Jezus dus weg
17. Zelf droeg hij het kruis. Zo trok hij naar buiten naar de zogenaamde Schedelplaats, die in het Hebreeuws Golgotha wordt genoemd.
18. Daar kruisigde men hem, en met hem nog twee anderen, aan elke zijde één, en Jezus in het midden.
19. Pilatus had ook een opschrift doen schrijven en aan het kruis laten hechten. Er stond op geschreven : Jezus van Nazareth, de Koning der Joden.

**INRI**

**IESVS NAZARENVS REX IVDEORVM**

Dictee :

Na de val van Jeruzalem in het jaar 70 na Christus, en het verbod van keizer Hadrianus om nog langer in Israël te wonen, trokken de joden in diaspora. Dat wil zeggen : verspreiding tussen mensen met een ander geloof.

Grote groepen joden leefden vanaf die tijd verspreid in Klein-Azië, Noord-Afrika en Europa. In de Middeleeuwen mochten de joden niet deelnemen aan het openbare leven, zij mochten alleen bankieren en geld wisselen. Dikwijls waren ze slachtoffer van POGROMS. Tot in de 20e eeuw werden ze vervolgd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden in Duitsland meer dan 6.000.000 joden vergast (HOLOCAUST of SHOAH).

Sinds 1948 hebben de joden weer een eigen staat Israël, maar vele joden wonen nog steeds over de wereld verspreid.

In Antwerpen is er een grote joodse bevolkingsgroep die zich vooral met handel in diamant bezighoudt.

In het begin van de twintigste eeuw was Heide-Kalmthout een druk bezocht buitenverblijf voor Antwerpse joden. Er was hier zelfs een synagoge. Men was zelfs begonnen met de bouw van een TALMUDschool. Er zijn nog vele villa's te zien die door joden werden gebouwd.

**TALMUD** : mondelinge overlevering uit de eerste eeuwen van de diaspora. Later neergeschreven. Bevat aanvullingen en besprekingen van de **THORA**.

**THORA** = de joodse wet.

*thora (Hebr. Tora), wordt gewoonlijk met 'wet' vertaald en dan verstaat men daaronder in het bijzonder de wet van Mozes. Daarom vat men de vijf boeken van Mozes, de Pentateuch, ook samen als thora, hoewel deze behalve wetten ook verhalen met een strekking bevatten; maar deze kunnen tot thora gerekend worden in de ruimere betekenis van het woord, dat eigenlijk 'onderwijzing' betekent.*

*In grote lijnen bevat de schriftelijke thora **613 voorschriften (248 geboden en 365 verboden)** die het joodse volk waar mogelijk in acht dient te nemen.*

**POGROM** (Russ., = relletje), hevige uitbarsting van jodenhaat – zich m.n. uitende in plundering, vernieling en moord – in Oost-Europese landen, m.n. Rusland.

De eerste Russische pogrom vond plaats in 1821 te Odessa. Na 1881 kwam het tot grote pogroms, die zich over geheel Zuid-Rusland uitbreidden. De regering was hieraan vaak medeplichtig.

Tijdens de Russische Revolutie vonden van de zijde van de Witten gruwelijke jodenvervolgingen plaats, m.n. in de Oekraïne. De felste pogroms in andere Oost-Europese landen zijn die in Polen en Roemenië geweest. Na 1945 kwamen nog pogroms voor in Polen, Jemen, Egypte en Irak.

**KOOSJER** of kosjer, term gebruikt voor voedsel dat in overeenstemming met de joodse spijswetten is bereid.

## **BESNIJDENIS**

**Op de zevende dag na de geboorte worden jongens besneden. (cfr Kerstmis en Nieuwjaar)**

De joden tellen de jaren sinds de schepping van de wereld. Ze zijn nu in het jaar 5764.  
De joden kennen GEWONE JAREN en SCHRIKKELJAREN

Er zijn 3 verschillende GEWONE JAREN :

|                             |           |
|-----------------------------|-----------|
| een gewoon onvoltallig jaar | 353 dagen |
| een gewoon regelmatig jaar  | 354 dagen |
| een gewoon overvloedig jaar | 355 dagen |

Er zijn 3 verschillende SCHRIKKELJAREN (jaren met 13 maanden) :

|                               |           |
|-------------------------------|-----------|
| een onvoltallig schrikkeljaar | 383 dagen |
| een regelmatig schrikkeljaar  | 384 dagen |
| een overvloedig schrikkeljaar | 385 dagen |

#### DE JOODSE KALENDER

|             |      |          |                            |
|-------------|------|----------|----------------------------|
| TISJRI      | 5764 | 30 dagen | begon op 27 september 2003 |
| CHESJWAN    | 5764 | 29 dagen | begon op 27 oktober 2003   |
| KISLEW      | 5764 | 30 dagen | begon op 26 november 2003  |
| TEWET       | 5764 | 29 dagen | begint op 26 december 2003 |
| SJEWAT      | 5764 | 30 dagen | begint op 24 januari 2004  |
| ADAR        | 5764 | 29 dagen | begint op 23 februari 2004 |
| NIESAN 5764 | 5764 | 30 dagen | begint op 30 maart 2004    |
| IJAR        | 5764 | 29 dagen | begint op 22 april 2004    |
| SIEWAN      | 5764 | 30 dagen | begint op 21 mei 2004      |
| TAMMOEZ     | 5764 | 29 dagen | begint op 20 juni 2004     |
| AW          | 5764 | 30 dagen | begint op 19 juli 2004     |
| ELLOEL      | 5764 | 29 dagen | begint op 18 augustus 2004 |

Het jaar 5765 begint op 16 september 2004. Hoeveel dagen is het jaar 5764 dan korter dan ons jaar ?

aan de joden danken we de WEKEN VAN ZEVEN DAGEN

Hoe heet de zevende dag van de week bij de joden ?

Wat gebeurt er op de zevende dag bij de joden ?

Hoe heet de zevende dag van de week bij ons ?

Welke maan is er op de eerste dag van elke maand ?

Welke maan is er op de 15e van elke maand ?

**bij opgave 31 : JOODSE FEESTEN**

**ROSJ HASJANA**  
**JOM KIPPOER**  
**SOEKOT**  
**SIMCHAT TORA**  
**CHANOEKA**  
**POERIM**  
**PESACH**  
**JOM HA-ATZMAOET**  
**SJAWOEOT**  
**TISJA-BE-AV**  
**SJABBAT**

**Nieuwjaar**  
**Grote Verzoendag**  
**Loofhuttenfeest**  
**Vreugde der Wet**  
**Lichtenfeest**  
**Lotenfeest**  
**Paasfeest**  
**Onafhankelijkheidsdag**  
**Wekenfeest**  
**de negende Av**  
**Sabbat**

**uitleg :**

**ROSJ HASJANA** **Nieuwjaar**  
God kijkt in het boek waarin staat opgeschreven hoe elk in het vorige jaar heeft geleefd. Is hij goed geweest of heeft hij zonden bedreven ?  
Verhaal van Abraham en Isaak en de bok die in de plaats van Isaak werd geofferd.  
De joden eten CHALLA, gedoopt in honing. (Challa = vlechtbrood)

**JOM KIPPOER** **Grote Verzoendag**  
10e dag na Rosj Hasjana : vastendag. Heiligste dag van de joden  
Dit is de oordeelsdag. God sluit daarna het hemelse boek  
Vangen een kip en zwaaien die driemaal boven het hoofd. De zonden gaan daardoor over op de kip.  
Verhaal van Jonas en de vis

**SOEKOT** **Loofhuttenfeest**  
4 dagen na Jom Kippoer  
herinnering aan de 40 jaar in de woestijn  
oogstfeest om God te danken  
Joden verblijven in een seekot, een hut van takken  
dragen een palmtak met mirtetak en wilgentwijn :  
palm : smaakt, maar ruikt niet = jood die de wet kent, maar geen goede daen verricht  
mirte : ruikt, maar smaakt niet = jood die goede daden doet, al kent hij de wet niet  
wilg : ruikt niet, smaakt niet = jood die de wet niet kent en geen goede **daden verricht**.

**SIMCHAT TORA** **Vreugde der Wet**  
herinnering aan het leven in Egypte en de wetten die Mozes heeft gegeven in de woestijn.  
rondedansen (HAKAFOT)  
kinderen dragen vlaggetjes en Tora-rollen  
De Torarollen worden vandaag teruggerold en worden weer vanaf het begin gelezen.

**CHANOEKA** **Lichtenfeest**  
herinnering aan de Makkabeeërs en de Menora (8-armige kandelaar) **zie leestekst**.

**POERIM** **Lotenfeest**  
herinnering aan het verhaal van Esther, waarin de boze HAMAN, koning Ahasjveros overtuigt om de joden te doden. Esther redt de joden (is vrouw van de koning). Bij het voorlezen stampen de joden met de voeten op de grond telkens de naam Haman gehoord wordt.  
De kinderen verkleden zich zoals op carnaval

**PESACH** **Paasfeest**  
herinnering aan de uittocht uit Egypte en de doortocht door de Rode Zee  
Eten van het de MATSE (ongedesemd brood)

**SJAWOEOT** **Wekenfeest**  
herinnering aan mozes en de Tien Geboden op de Sinai



altijd zeven weken na het Paasfeest (is zoals bij ons Pinksteren)  
Verhaal van Ruth

**TISJA-BE-AV**

herinnering aan de verwoesting van de tempel door de Romeinen. Dat gebeurde op de negende dag van de maand AV.

Joden dragen rouwkleding, trekken hun schoenen uit, zitten op lage stoelen of omgekeerde banken of op de grond.

**de negende Av**

**SJABBAT**

herinnering aan de schepping van de wereld De zevende dag rustte God

**afbeelding : EEN PRETTIGE SABBAT**

**Sabbat**

Antiochus Epiphanes, de koning van Syrië, had de joden verslagen. Hij was een heel wrede heerser. Ofschoon Antiochus een Syriër was, stond hij bekend als een Griek, omdat hij alles nadeed wat Grieks was. En hij verlangde van de joden dat ook zij zich aanpasten aan de Griekse gewoonten. Waar zij maar konden, weigerden zij aan de koning te gehoorzamen. De koning was erg boos.

Op de 25e dag van de Hebreeuwse maand KISLEW, vaardigde de koning een nieuw besluit uit. Hij wilde de joden dwingen om zijn wetten te gehoorzamen. Van nu af aan, zo beval hij, was het aan de joden verboden om uit hun heilige boeken te lezen. Hij verbood hen om tot hun God te bidden. Hij verbood hen om hun feestdagen of de Sabbat te vieren. Hij verbood hen de wetten van hun godsdienst na te leven. Soldaten moesten ervoor zorgen dat de joden deze nieuwe wetten zouden naleven. Zij moesten ook heidense altaren oprichten op de heiligste joodse plaats, de tempel. Daar zouden de joden worden verplicht om onreine dieren te offeren aan de Griekse god Zeus. De joden waren met afschuw vervuld. Maar zij werden gedwongen om aan de Syriërs te gehoorzamen.

Syrische boodschappers trokken door het land om de joden op de hoogte te brengen van de koninklijke besluiten.

Toen Matatias, priester van Modin, en zijn vijf zonen het slechte nieuws hoorden, kwamen ze overeen dat er iets moest gebeuren. Zij konden niet gehoorzamen aan de bevelen van de koning. Zij vluchtten naar de heuvels waar ze een klein leger op de been brachten. Aan het hoofd stond één van de broers, Juda. Zij kregen bekendheid als de Makkabeeërs. Zij vochten voor de vrijheid van hun volk. Drie jaar lang vochten Juda en de Makkabeeërs tegen de Syriërs. Zij vochten op de bergen en in de bossen en op de velden. Na drie jaar, op de vijftiende dag van

Kislew, slaagden de Makkabeeërs eindelijk in hun opzet. Zij verdreven het Syrische leger uit het land. Opnieuw waren ze vrije mensen.

De Makkabeeërs haastten zich naar hun heilige tempel. Ze verwijderden het heidense altaar en alle onreine dieren. De MENORA, de achtarmige kandelaar, die altijd brandde in de tempel, was gedoofd. Zij zochten naar de speciale, zuivere olie die nodig was om hem aan te steken. Het zou hen acht dagen kosten om nieuwe olie te maken. Ze zochten en zochten, maar alles wat ze konden vinden, was een aarden kruikje met genoeg olie om de MENORA één dag te laten branden.

De Makkabeeërs staken de MENORA aan. Ze zeiden speciale gebeden om God te bedanken. Ze dankten hem dat hij hen geleid had naar het ogenblik waarop zij weer vrije mensen konden zijn. En toen gebeurde er, volgens de legende, een groot wonder. De olie in het kruikje die net voldoende was om de MENORA één dag te laten branden, bleek toereikend te zijn voor acht volle dagen.

Om de herovering van de tempel en het wonder van de olie te gedenken, vieren de joden ieder jaar op de vijftiende Kislew, een dag die steeds in onze maand december valt, het CHANOEKAFEEST. Acht dagen lang wordt er gevierd.

In vele joodse huizen kan je een speciale MENORA vinden, die alleen maar wordt gebruikt op het Chanoekafeest. Deze MENORA, die soms Chanoekija wordt genoemd, ziet er soms erg oud en soms erg modern uit. Soms gebruikt hij olie, soms staan er kaarsen in. Maar altijd heeft hij acht armen, zoals de MENORA die door de Makkabeeërs werd aangestoken in de tempel. Alle acht dagen van het Chanoekafeest staat de MENORA bij het raam, zodat iedereen die voorbij komt hem kan zien.

Iedere avond van het Chanoekafeest komt het gezin samen rond de

MENORA. Voor iedere avond wordt er een lichtje ontstoken : de eerste avond één kaars, de tweede avond twee en op de achtste avond branden er acht lichtjes. Er worden speciale gebeden gezegd over de lichtjes om God te bedanken. De Chanoekalieder worden door de hele familie gezongen. Ze verhalen over het wonder van lang geleden. Eén van de lievelingsliederen heet MAOZ TWOER, wat ROTS VAN EEUWEN betekent. Het vertelt het verhaal van de eerste Chanoeka.

Nadat de lichtjes zijn ontstoken, spelen de kinderen gewoonlijk speciale kansspelletjes, waarbij ze een soort dobbelsteen gebruiken, DREIDL of SEWIVON geheten. Op de kanten van de dreidl staan vier Hebreeuwse letters : NUN, GIMEL, HÉ en SJIN. Het zijn de vier beginletters van de woorden : Nes gadol haja sjam. Dat betekent : er is een groot wonder gebeurd. Ieder die het spel meespeelt, begint met een stok rozijnen en amandelen en soms wat kleingeld. Ieder stort iets van zijn stok in de pot in het midden. Dan laat iedere speler op zijn beurt de sewivon snel ronddraaien.

Als deze op de gimel valt, krijgt de speler de hele pot.

Als het de hé is, dan krijgt hij de helft.

Als het de nun is, krijgt hij niets.

En als het de sjin is, dan moet hij niets extra's in de pot zetten.

T e r w i j l d e  
k i n d e r e n m e t d e  
s e w i v o n s p e l e n ,  
h a n g e n e r  
h e e r l i j k e g e u r e n  
i n h e t h u i s .  
C h a n o e k a i s d e  
t i j d v a n d e  
L A T K E S ,  
s p e c i a l e  
a a r d a p p e l p a n n e n k o e k e n d i e o o k  
L E W I V O T h e t e n .  
V e e l m e n s e n e t e n  
o o k m e t g e l e i  
g e v u l d e o l i e b o l l e n , S O E V G A N I O T  
g e h e t e n .

Chanoeka is ook een tijd waarin men elkaar cadeautjes geeft. Sommige ouders geven hun kinderen één of twee cadeautjes ter ere van het feest en sommigen geven iedere avond van het feest een cadeau.

In Israël heeft het Lichtenfeest een heel bijzondere betekenis. Ieder jaar wordt daar op de eerste dag van de Chanoeka een fakkel ontstoken in Modin, de bakermat van de Makkabeeërs. De fakkel wordt dan door lopers de hele weg gedragen naar het huis van de president, vele kilometers verder. De fakkel herinnert aan de vrijheidslichten van vroeger dagen en ook nog van vandaag.



|       |      |       |        |    |     |       |       |      |
|-------|------|-------|--------|----|-----|-------|-------|------|
|       |      |       |        |    |     |       |       |      |
| א     | ב    | ג     | ד      | ה  | ו   | ז     | ח     | ט    |
| 1     | 2    | 3     | 4      | 5  | 6   | 7     | 8     | 9    |
| aleph | beth | gimel | daleth | he | waw | zajin | cheth | teth |

|     |      |       |     |     |        |      |    |       |
|-----|------|-------|-----|-----|--------|------|----|-------|
|     |      |       |     |     |        |      |    |       |
| י   | כ    | ל     | מ   | נ   | ס      | ע    | פ  | צ     |
| 10  | 20   | 30    | 40  | 50  | 60     | 70   | 80 | 90    |
| jod | kaph | lamed | mem | nun | samekh | ajin | pe | tsade |

|      |      |      |     |     |     |     |     |     |
|------|------|------|-----|-----|-----|-----|-----|-----|
|      |      |      |     |     |     |     |     |     |
| ק    | ר    | ש    | ת   | ך   | ם   | ן   | ף   | ץ   |
| 100  | 200  | 300  | 400 | 500 | 600 | 700 | 800 | 900 |
| qoph | resh | shin | taw | ph  | ch  | ps  | oo  | 900 |

(qoph):  
 (resh):  
 (shin):  
 (taw):

## Hebreeuws alfabeth en cijfers

Het Hebreeuws kent geen klinkers. De alef, eerste letter van het alfabet, wordt niet uitgesproken. De klinkers worden in een tekst aangeduid door puntjes onder, in of boven de medeklinker te zetten.

De ALEF kan in een woord dan verschillende klanken hebben : korte a, halflange a, gutturale a, e, ee, o, oo enz.

Hebreeuws schrijft en leest men van RECHTS naar LINKS

KOOSJER (kosjer)



zo'n stempel, met de handtekening van de Rabbi heet : HERSCHER.

schrijf je naam in Hebreeuwse letters, voornaam en familienaam

LET OP : de klinkers worden geschreven met puntjes die aan de medeklinkers worden toegevoegd.

Wat is de waarde van je naam volgens de Kabbala ?

HEBREEUWS ALFABET IN WINDOWS.

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ  
ק ר ש ת

[zie ook affiche](#)

**opgave 34 :**

**ATTILA DE HUN  
en de GROTE VOLKSVERHUIZINGEN**

**woensdag 3 december 2003**

**opgave 35 :**

**CLOVIS**

**donderdag 4 december 2003**



**opgave 36 :**

**MOHAMMED EN DE ISLAM**

**vrijdag 5 december 2003**





**opgave 39 :**

**KAREL DE GROTE**

**maandag 8december 2003**

**opgave 40 :**

**KAREL ENDE ELEGAST**

**maandag 8 december 2003**

**opgave 41 :**

**DE VIKINGEN**

**dinsdag 9 december 2003**

**opgave 42 :**

**WILLEM DE VEROVERAAR**

**dinsdag 9 december 2003**

**opgave 43 :**

**HET RUNENALFABET**

**dinsdag 9 december 2003**



**opgave 44 :**

**DE KRUISTOCHTEN : PIETER DE KLUIZENAAR -  
KINDERKRUISTOCHT  
woensdag 10 december 2003**

**opgave 45 :**

**GODFRIED VAN BOUILLON**

**woensdag 10 december 2003**

**opgave 46 :**

**SALADIN**

**woensdag 10 december 2003**

**opgave 47 :**

**DE GROTE HELDENSAGEN : ARTHUR - NIBELUNGEN -  
SIEGFRIED**

**donderdag 11 december 2003**

**opgave 48 :**

**TROUBADOURS EN MINSTRELEN**

**donderdag 11 december 2003**

**opgave 49 :**

**STEDEN EN AMBACHTEN**

**donderdag 11 december 2003**

**opgave 50 :**

**DE KATHEDRALEN EN DE GOTIEK**

**vrijdag 12 december 2003**

**opgave 51 :**

**DE LEEUW VAN VLAANDEREN**

**maandag 15 december 2003**



**opgave 52 :**

**JEANNE D'ARC en de 100-JARIGE OORLOGdinsdag 16 december 2003**

**opgave 53 :**

**MARCO POLO**

**woensdag 17 december 2003**

**opgave 54 :**

**KEIZER KAREL**

**donderdag 18 december 2003**

